

Δολφίνι ΓΥΜΕΝΗΑ

ΕΠΙΣΟΔ

ΙΣ ΧΑΪΤΣΙ

ΕΥΡΩΠΗ

ΙΣΡΑΗΛΙΣΤΩ

Цей твір відзначено на літературному конкурсі „Українського Видавництва” (Краків-Львів) у 1944 році

DOKIA HUMENNA

**An Episode in the Life
of
Europa of Crete**

Fairy-tale

New York 1957

PG
3955
H92
E6

ДОКІЯ ГУМЕННА

Е П І З О Д
ІЗ ЖИТТЯ
ЄВРОПИ КРИТСЬКОЇ
фєєрїя

до Київського

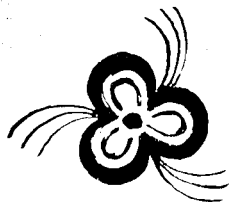
diasporiana.org.ua

Нью-Йорк 1957

Авторські права застережені
Copyright, 1957, by Dokia Humenna

Обкладинку, заставки і кінцівки
виконала Неоніла Кордиш
на підставі праці Артура Еванса
„Палац царя Міноса”.

Printed in U. S. A.
„Свобода”, 81-83 Гренд Стріт, Джерзі Ситі, Н. Дж.

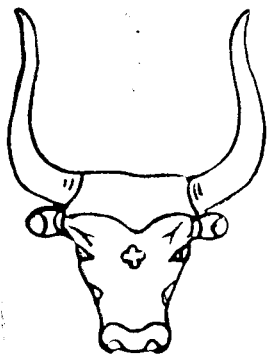
Европа, дозка фінікійського царя Агенора, бавилася з подругами в свого батька на лузі біля моря. Коли раптом побазила вона, що до неї наближається білий бик. Не мав він ні розлюгених озей, ані наставлених рогів, а був лагідний і так назе виявляв бажання, щоб дівчина його приласкавила. Европа радісно погладила бика й уквітчала його роги яскравими луговими квітами. Побазивши, що бик стає на коліна, назе б то запрошуюги її сісти на нього, вона й скогила легенько на широку спину, гукаюги, щоб і її подруги сіли слідом за нею. Але заким вони надумалися, бик устав на ноги і погнався до моря із Европою на спині.

Не злякавшись пінистих хвиль, він ускогив у них і за кілька хвилин зник з озей, пливуги дуже швидко. Щоб заспокоїти перелякану дів-

гину, бик позав лагідно з нею розмовляти, ка-
зав не боятися, бо він — Зевс у вигляді бика.

Європа, полещена, що бог нею захопився, не-
рестала боятися і обвилася руками щільніше до-
вкола бикової шиї, щоб хвилі її не змили. Зевс
приплив із Європою до берегів Криту і там не-
ретворився на прекрасного юнака. Він розповів
Європі, гому він її порвав, і добився згоди по-
єднатися з ним. Від цього поєднання Європа на-
родила три сини, один із них був Мінос, критсь-
кий цар.

(З грецької мітології).

ЧАСТИНА ПЕРША

1

В ОНА була не зовсім звичайно вдягнена, як на пілота. Граціозність Європина нагадувала й паризькі модельки, і критських дам із стародавніх розписів на стінах палацу царя Міноса. Однак, збентеження її, коли вона стала ногою на пісок, стосувалося не так незвичайности її самотнього подорожування літаком, як того, що було навкруги.

Де ж це вона опинилася? Блакить і ще блакить. І на море глянеш — синява, і в пустельні

береги — фіялкові обриси ніби вгадуваних гір, і в небі — ультрамарини. Така маленька цяточка — вона біля літака — розпливається серед цих безмежних блакитей.

Яка ж тут розкіш! Який мрійливий спокій! Це — десь між небом і землею, у невідомій точці всесвіту. Як чудово — жити без адреси, без телефону, без радіо.

— Наче нема мене й мого ймення, — промовила сама до себе. — Тут відпочину.

Можливо, що це острів. Можливо, якась невідома земля, ще не відкрита. Може Аркадія? Але...

Не самі мережива білої піни оживлюють ці пустельні піскові береги. Вже по кількох хвилинах помічає Європа розкішного крислатого дуба, що росте при видолинку, а під ним річку. А на річці — лебідка біла плаває. Знов, як у казці.

Європа підходить до річки і зачерпує рукою води. Дивиться, як тече кришталево поміж пальцями вона. Знову зачерпує. Бризкає в бік лебідки. Вона зовсім не помічає, що сама до себе говорить уголос. А чому б ні? Хіба вона не сама з собою тут і хіба не може робити собі, що тільки їй заманеться? От може це казкова вода, що від неї старі молодшають, сліпі стають видющими, а мертві оживають... Може це відьомська, чарівна...

— Ой, хто це?

Просто в дзеркалі води відбивалася лебідка, але Європа зовсім ясно бачила, що це — людське обличчя, ну, просто кажучи, бабуся якась..

І що ти скажеш? Лебідка обізвалася людським голосом:

— Не бійся, не жахайся! Це я... Хіба ж ти не накликала мене щойно?

— Я? Накликала? Тебе?

Здивована Європа протерла очі. Що це? Сниться?

— Та менс ж! — промовила лебедиця. — Хіба ти забула, що лебедина подоба — одна з моїх численних відмін? Я — Овда.

— Овда?

— Діва-Обида, що плеще лебединими крилами на синьому морі...

— А-а-а...

— Я — весняна вода, Овида, богиня води, Евдотея. Я — богиня землі.

Європа вже й на „а-а-а..." не здобулася, а Овда-Обида-Овида-Евдотея казала далі і слова її урочисто відлунювало блакитне повітря.

— Я — праматір богів і людей. Всі народи від океану до океану шанують мене і щороку на весні хвалу приносять. А ти...

І диво, голос її відразу став старечо ласкавий.

— Ну ж бо, сідай, Европонько, хоч подивлюся я на тебе, яка ти пишна стала за ці пару тисяч років.

Європа аж відхитнулася.

— Звідкіля ти мене знаєш?

От тобі й між небом і землею! Ніде не втічеш від себе.

— Овва! — сміялися в богині очі. — Та ти ж і мене знаєш, не тільки я тебе! Ось придивись-но краще, чи...

І як воно сталося, що з відбитки у воді зобразилася стара-старезна бабуся, реальна? А у воді ще хилитався розпливчасто образ лебедиці.

Бабуся вже стояла біля Європи, — з довгим сивим волоссям, на костур спіраючись. Але де, де таку вовняну спідницю бачила Європа? Наче дзвін... А оце бурштинове намисто...

І враз полегшено скричала:

— О-ой! То це ти! Бабуся Гая? Налякала ж ти мене!

— Та ну бо! Щоб ти мене злякалася? — добродушно бубоніла бабуся.

Це правда. Європа тішилася, й слова її радісно скакали одне поперед одного.

— Тебе? Чого ж тебе лякається? Хіба ж ти страшна? Ти — добра! Я ж пам'ятаю тебе, бабо Гає, як була ще отакенькою при землі.

— Тю-тю, защебетала! То ж бо то! — воркотала бабуся. — Ну, кажи, чого завітала до нас? Либонь, загордилася, що й носа ніколи не покажеш на Крит...

Європа на мить зацікавилася.

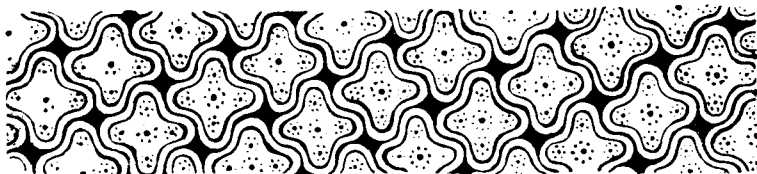
Що це, Крит? Як то може бути? Замість відповіді, вона не то безпомічно, не то з пристрасним дошукуванням кинула оком навкруги, аж наче просвердлюючи блакить. А де ж палац?

— І палац є, — спокійно відказала Гая.

Справді, щось манячіло здаля. Якись руїни. Оце палац? Не вірячи собі, Європа ще подивилася в далековид. Так. Це те, що було колись палацом. Он лябіринт, он там майдан для видовищ, он там...

Затуманилися очі Європині, більш нічого не бачила, бо перед оком її внутрішнім постав...

2

ЕЙ палац! Цей алябастрово-мармуровий палац несходимий. Цей лябіринт. Ці колони, ці залі, розписані химерними спіралями, і фантастичними квітами, і дивовижними птахами з лев'ячими кігтями, і левами з орлячими крильми. І ось — богині із зміями. І ось ідуть вони на той майдан, вимощений червоними плитами, обложений амфітеатром східців. Скільки прийшло їх дивитися сьогодні на гру з биками! Як гарно вбрані жінки, які химерні зачіски, скільки прикрас! Усі в цих дзвонуватих спідницях, із цими рукавами-крильми. А вище стоять чоловіки, тільки голови видно. І всі дивляться униз, на майдан, де хлопці та дівчата з биками грають...

Європа бачить і себе — вона ось хапається за круті роги бика й своїм крилатим тілом ро-

бить колесо в повітрі, стає на спину бикові, а їй подає руки юнак . . .

А може то було не так? Може то справді гралися вони на лузі біля моря — дівчата. Купалися, хлюпалися, одна через другу перестрибували. І так воно було, як міти розповідають.

На синій хвилі з'явилася цяточка. Ось вона наближається. Золотистий бик, а на спині, вхопившись за роги, щоб не впасти, сидить дівчина, — перелякана, збентежена. Зевс порвав Європу! Зевс добув таки Європу! Дівчата збилися навколо бика та дівчини і чуто тільки окремі вигуки Зевс . . . Європа . . .

Європа ж, охопивши руками роги бика, здивовано й перелякано дивиться на нові для неї береги.

Боже, яка вона тоді ще молода була!

3

ВСЕ це Європа бачить, як у блакитних серпанках. Химерний спогад. Чи візія?

— А ти знаєш, бабусю, — опритомніла вона, — всю оту історію із Зевсом так перекрутили! Мовляв, ми, ніби гімназистки, ходили по моріжку та квіточки збирали й віночки плели... Я, коли читала це, до сліз реготалася. Леле моя! Що ми виробляли! Які стрибки! Бувало, підбіжиш до бика, вхопиш за роги — й колесом через нього мелькнеш. Як ми тих ярих биків муштрували, наче слухняних дітей... Ми, тодішні дівчата, як одна, акробатки були...

— Еге, дівчата були, так дівчата! Куди твоїм! — похвалила й Гая.

— Тільки не доберу, чого це тебе, бабусю відьмою звали. Я ж мудрішої, добрішої й спра-

ведливішої за тебе не знаю. Що де в кого заболить — до тебе. Розсудити, помирити, — до тебе. Яка кому біда скоїлася — усе до тебе. Ти ж наша покрови була. І раптом — відьма!

Гая добродушно відказала:

— Всі ми стаємо відьмами, як встаріємось. І ти станеш, не хизуйся своєю молодістю.

— Пхе! Злою, пакосною ягою? Ніколи! — струснула кучериком Європа.

— Що? Злою, пакосною? — неймовірно, майже гнівно, перепитала Гая. — То це ти там у себе так спалюжила, так перевела мос чудове ім'я? То це ти, може, посадила всезнаючу відьму на сміхотворне помело й зробила її жалюгідною злюдюжкою коров'ячого молока? О, діти, діти!

— Ну, ну, не сердься, бабуню! — почала просити Європа. — Я й так не мед п'ю. Чи віриш? Я мов очманіла. Усе мчуся, мчу кудись, все в шаленому бігові. А спитай мене, — сама не знаю, по що. Ти ж бачиш — не мала часу за ці тисячоліття й материзни відвідати...

Та Гая не вмів довго сердитися. Вона вже знов добродушна, їй цікаво, куди ж мчить ця небога, ця красна правнучка Європа.

— Бач, мов птиця, крилата! — любиться вона літаком, обходячи його навколо.

— Вперед!

— А чого ж ти шукаєш, що здоганяєш?

— Шукаю, здоганяю щастя.

— Ща-а-астя! — протягнула не то недовірливо, не то знаючо Гая.

А Європа поспішає доказати, — може ж бабуся їй допоможе що.

— Кажуть, є такий край, Аркадія, там люди щасливі. От я й розшуюю ту країну, хочу звідти взірць узяти...

Але того, що далі хотіла казати, не договорила. Око її зачепилося за погорілий, пом'ятий танк, заритий наполовину в піску. Під танком біліло щось дуже, либонь, людський кістяк. Німецька каска, автомат...

Європа хоче й не може відірвати очей від цього видовища. В очах її жах, тривога.

Гая все це добре бачить, але мов би сама із собою розмовляє:

— Європа шукає щастя! Така вродлива, така багата... — показуючи на одяг, на літака. — Така могутня! Ти ж богиня!

— Богиня! — гірко відказала Європа. — Усе так...

Очі її знову мимоволі спинилися на танкові. Усе так... От уже, здається, вхопить тропу, от, нарешті, відчула хвилину щастя — і маєш! І так вік-вічний. Все манячить щастя на обрії, все манячить. А в руки не дається. Зблизька — кістяк.

— Паніматко! — криком скричала. — Чому я мушу все життя стікати кров'ю? Що за доля — весь вік серце запікається тугою за побитими, посіченими синами, поганьбленими дочками моїми?

Відповідь Гаїна загадкова. Вона каже:

— Для іншого в цьому й заховано щастя.

— Не для всіх? Для іншого?

— Для вдач неситих, жадібних завірюх, холодних себелюбів...

— А я?

— А ти — мати. Як і я.

Європа кілька хвилин не знає, що на це сказати. Воно ніби й так, але...

— Невже ти ніколи не шукала щастя?

— Нащо мені було шукати? Воно було в мені, навколо мене, я дихала ним, випромінювала його...

— І не було в тобі ніколи почуття дизгармонійності?

— Чого, чого? — перепитала бабуся, не дуже, видно, второпна до мудрих слів.

Європа мусіла пояснити.

— Мене завжди роздирають суперечності: нація встає на націю, кляса проти кляси... Ах, Боже мій, брат брата вбиває! — розхвилювалася

раптом вона. — А моя душа прагне гармонії, я безсилюю без неї, я пропаду!

Бабуся дивилася на неї, щось собі думала й похитувала головою. Он що! Гармонії...

— Кажи — була в тебе гармонія? — поривно запитала Європа.

— Та я сама — гармонія! — на це сказала просто Гая.

— Не говори загадками, — владно перебила Європа. — Я цього не люблю. Кажи, коли маєш що!

Гая враз відмінилася. Замість старенької добродушної бабуні, Європа раптом побачила кам'яну згїрдливу постать.

Ах, так? Великі критські боги гніваються? І Європа навмисне почала дражливо:

— В тих мітах більше брехні, ніж правди. Досить сказати, що Зевс приплив за мною на звичайному човні з дерев'яним носом, подібним трохи на голову бичка. А приплели, що він сам став білим биком і плив на морських гривах-хвилях. Сміх!

І на доказ знизала зневажливо плечима.

— Невіра! Блюзнірка! — докорила Гая. — Тим то в тебе там і плодяться оті виродки, оті дефективні дизгармонії. Ви там усе отак перевели на копійчану мірку, під мікроскоп поклали. Усе поділили на відтинки, мінути, градуси, атоми, електрони і протони. Навіть час, який те чє й не ділиться. Усе б анатомували!

— А хіба це зле?

— Але коли анатомуєш живе, — воно перестає жити! Не вивчай того, в що віриш, — ти його вб'єш!..

— Бабусю, — міняє тему Європа, — скажи, хто оцей вояк і чого він тут загинув?

— Не впізнаєш? Твоїсі плоті плоть. Європець! Німець. А он там далі — лежить англієць. Цієї весни чимало їх тут проломлювали одне одному голови. Та ще й не абиякими дикунськими дубцями, а цивілізованими премудрими машинами... Он вона, яка цивілізація лежить! Здохла, бридка потвора.

Європа стежить очима за рухами Гаї і їй теж танк видається потворою. Вона потроху втрачає свою владність. Стає якоюсь винуватою, тихою.

Чому це в неї так усе йде? Люди й прислів'я видумали: там добре, де нас нема. Все — не так. Як не тілесні болячки, то душевні рани. Те помирає з голоду, а друге — від надмірного перевоугодництва. Там — обкрадені, позбулися всіх людських прав, а там... Чому одні з недолі самі собі вкорочують віку, а другі... мають щастя, та мусять вмирати?

— Чому не можу я настарчити для всіх справедливості? На те ж людина й родиться, щоб мати щастя... — з відчаєм запитала вона.

— А тому, — відказала, нарешті, Гая, — що не своїм розумом живеш. За тим Зевсом заналас-тила свою силу, свою волю, своє обличчя. Спіль-ноти нема в тебе!

Вчувши останнє слово, Європа поривається до Гаї.

— О? Чого ж ти досі мовчала? Та я ж її весь час шукаю! Хочу її бачити, зараз, негайно... Стільки про неї чула, а...

Порив вигас, Європа зневірено замовкла. Во-ни ж усі за неї б'ються. Одні за спільноту віри, другі — батьківщини, треті — імперії... Ті — ще якоїсь... А все то — міт.

— Бо ти винна, — знову своє твердить Гая. — Ти нащо допустила одній частині свого „я” розкошувати коштом другої?

— Бабусю, вибач мені! Ти часто говориш та-ке, чого я не збагну. Це ти про вбогих та ба-гатих?

— О, то дрібниця, як порівняти з твоєю страшною провиною. Зрадила ти, — твердить своє Гая.

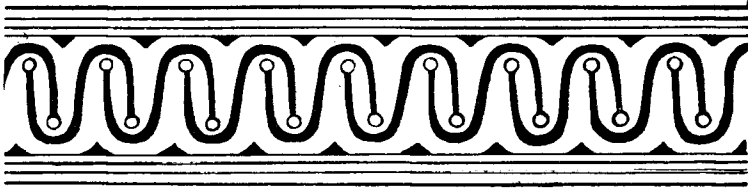
— Кого ж?

Кого й коли зрадила Європа?

А Гая каже, змахнувши руками, мов крильми:

— Саму себе...

Ні ЕПРОГЛЯДНА пітьма, здається, виколє очі. Зникло усе — і блакить, і ідилія серед неба та в невідомому просторі. Європа відчула, що вона немов провалилася в неосяжне, незнане минуле. І може й не бачить зором нічого, тільки відчуває щось приголомшливе й імпозантне. Що воно таке?

Та так наче якась величезна скеля, вона домінує тут і знічує Європу — могутністю, силою, таємничістю. Навіває страх і притягає водночас.

Хочеться й утікати від її влади, і вдивлятися в неї.

І що більше вдивляється Європа, то ясніше бачить на скелі постать. Якись чари, якесь навіяння владне йде від цієї велетенської жінки на Європу.

Невже ж жива вона там стоїть, виступає із скелі? Так, у ногах лань із двома малятами слухняно прилягли. В руці вона тримає ріг, з якого ллються чари на цей дрібнесенький рід людський унизу.

Богиня, висічена у скелі, це справді втілення плідності. Широкі стегна, висячі великі перса. А, це ж палеолітична Венера! Вона б відштовхувала якби не було в ній чогось такого, що вражає, притягає і підкорює. Обличчя її закрите, тільки добре видно складну зачіску, заплетені дбайливо коси-дрібшечки...

Ну, так. На її обличчя дивитися не можна, але вона на тебе дивиться, дивляться її фосфоричні, страшні своєю проникливістю і принадні своєю добротою, очі.

І що це? Бренить одна нота. Ці звуки ніжні, як невидимі дзвоники сосни, як шелест вітру. Вони не голосніші за комарине дзижчання. Що більше виступає з п'єтми постать богині, то потужніші ці звуки, то складніша мелодія. І раптом у ніжні, майже нематеріальні, дзенькоти вривається дужий, різкий гуркіт.

Європу ці звуки страшно непокоять. Наче манять у незбагненні таємниці, наче підбурюють кров, наповнюють екстатичним піднесенням. Нема місця міркуванню. Є округле почуття повноти щастя, поєднання всіх пристрастей.

Те, що в повітрі, заливає Європу — урочистість, жах, екстаза.

І аж тоді побачила вона, звідки на неї ця хвиля суне. Унизу під скелею, нижче стіп богині, є люди. Вони в такт мелодії рухаються: розважливо-повільно, а раптом — шалено-пристрасно. То жінки дзвенять окрасами, то чоловіки бубнять у бубни. То вони ритмічно вихиляються. То вони танцюють.

І не знати, чи справді то люди. А може то лані? Людські ноги, а морди звірячі. Якись напівлюди-напівзвірі . . . вони вже в пориві шаленого танку, вже Європа сама в тій хуртовині, і здається їй, що й сама праматір зійшла зі скелі меж них. А може вона не одна? Їх, здається, три. Їх, здається, цілий гурт! Чи то в очах множиться?

Яке щастя — почувати себе невіднятною частиною всеосяжного буття! Цих скель, цих зірок, цих людей, цих ланей.

В забутті щастя Європа загубила відчуття свого „я”, не було його. І лише вісники ранку вернули їй це загублене „я”.

Сіріс . . . Привиди зникають, бліднуть . . .

Крайнебо охоплене першими бризками сонця на морі.

5

ТОЗНА, може це було тільки нав'яння. Може й не було ніякої ночі, ніякої скелі, не було шаленого танку біля ніг праматері... От же сидить вона на піску, а Гая сукає біля неї нитку кужеля. У високому очіпку, у брунатній вовняній спідниці трикутними дзвонами, як колись за Європиного дівування носили. І все навкруги було б реальне, без містики, якби не ці нестерпно блискучі Гаїні очі.

— Оце такі ми були, — сяючи очима, каже Гая. — Були загорнуті в чудеса й тасмниці, як пахощі в пелюстках. Жили серед чарівного й незрозумілого, не зважували, не давали переваги Рацію над Інтуїцією... А ця дитина чого тут хоче?

І Гая ткнула пальцем на маленьку дівчинку, що пустувала з бабиною ниткою та ніби намагалася її порвати.

— Агій на тебе, Інтуїці! — нагукала Європа. — Тебе де не посій, то вродишся...

— Або що, ви мене не потребуєте? — цвікнуло дивне дівча, — і як з'явилося раптом, так негайно десь і зникло.

— То що, це — Інтуїція? — дивується Гая, бо вона не дуже там добирає межі тим дріб'язком, Європейним поколінням. — Диви — хирляве, а вертке яке! Скільки ж воно вже має? Здається мені, ніби старшенька за Раціо.

— Та не росте чомусь, мабуть так і зостанеться недолітком... — знизала плечима Європа.

— Ей, Європо! — похитала головою Гая. — То Раціо ти викохала, він уже втручається в усе, командує... Раціо — ставний парубок, а бідне дівча... Хіба ж так можна, Європо? Доглянь її, хай росте, не віддавай усього матириного тепла тому себелюбові... Та тому холодному себелюбові...

І бабуся погладила волосся Інтуїції, що знову з'явилася, просунула свою голівку поміж бабусиними руками й пестилася.

— Але ж Раціо такий розумний! — з гордістю за сина борониться Європа. — Він же такий спритний. Золота голова! Дав нам наш Раціо

електрику, машини чудесні, що через океани говорять, у повітрі плавають. А це ж іще не все... Що то з нього ще далі буде, що то він нам ще уавтра скаже...

— Велике діло — електрикою борщ варити! А душа здичавіла... — крутнулася на одній нозі Інтуїція, що наче й не слухала розмови старших, — та й побігла доганяти метелика.

— А душа здичавіла! — підхопила Гая. — Та хіба ж ти сама, Європо, не відчуваєш, як воно однобоко? Масш ти самі матеріяльні вдосконалення, — а душа наша прагне ще й нематеріяльної духової розкоші. Екстази, краси й тонкості серця жадає...

Європа зачаровано повторює:

— ... тонкості серця...

— Ніжності й тепла...

— ... ніжності й тепла...

— Безоглядної самовідданості й величі самопожертви...

— А де я? — гукає в цей час Інтуїція. — А вгадайте!

Справді, де це поділася ця вітрогонка? Озираються на всі боки Європа й Гая — та нічого не бачать, крім перекотиполя. Перекотиполе ж весело кружляє на всі боки, наче вальса танцює. А ще дивніше — воно співає голосом Інтуїції, щось про радість і любов у світі.

Саме не до речі. Європі саме стиснуло за серце. Знов згадала про хаос. Нації, кляси, ідеї — все сторч стало. Ні радості, ні любови нема межі її породженням, сама чужість і зненависть.

— Та перестань ти, пусте дівча! — просто-гнала вона.

— Хай пустує! — заступається бабуся. — То хлоп'яче забіяцтво — материна утіха, а дівоча пустотливість — вада?

Європа подумала. Це правда. Раціо був великий забіяка. Але це забіяцтво вело його від винаходу до винаходу. Щоб дошкульніше утнути ворога, він і залізо винайшов, і атом розбив...

— От бачиш, і з вад дитячих щось путнє виходить.

— Ще й яке путнє, — з гордістю підхоплює Європа. — Я сказала б, що якби не було винаходів Раціо, зроджених з хлоп'ячого забіяцтва, то не було б і поступу, нашої цивілізації...

— О, а це вже неправда! Це вже неправда! Це неправда! — де не взялася Інтуїція. Вона бігла до них, аж задихалася, короткі косенята розмаївши на вітрі, та все вигукуючи, що неправда.

— Мовчи й не втручайся в розмову старших, — суворо нагримала Європа. — Що ти знаєш? Іди собі грайся!

— Бо й знаю! Наша цивілізація постала не з забіяцького дубця, а з інтелекту тих прама-

терів-жінок, що допитувалися таємниць природи. Оті жінки перепробували на зуб кожне зело, щоб знати, чи можна дитині дати поживу, щоб не затруїти. Оті жінки заложили основи наук, винайшли хліборобство... А без хліборобства не було б і цивілізації. Їх розум, а не забіяцькі подвиги — ґрунт сучасної культури...

Інтуїція говорила все це поспіхом, наче боялася, що Європа знов її обірве, а обидві жінки тільки перезиралися. Ну, такого від дзиги не чекали! Ця Інтуїція зовсім не таке собі пусте дівча, вона тільки по-інакшому, химерно світ сприймає, якось так увесь відразу, шкірою...

— То розкажи ж і нам, — просить Гая. — Розкажи, як це, від землянки почавши, такі палаци навчилася будувати людина...

— Е, я цього не хочу, я краще розповім про любов. Про те чудо, що чуда dokonує, про ту силу, що примусила матерів вигострювати мозок, як би охоронити від холоду й голоду своїх нащадків, а наших предків. О! А не замахувати дубця на іншого...

Інтуїція щось ще таке добирала сказати й кінчила:

— І це любов — матір науки, а не зненависть. О!

— А звідки то ти усе так знаєш? — майже милується на дівчинку Європа.

— Бо я бачу все ось перед своїми очима. Мов на екрані в кіно.

— Все те, що було колись давно-давно?

— Атож! А як схочете, то й скажу, що буде.

— От іще, ворожка знайшлася! Втри носа...

Інтуїція, почувши таке, надула губенята й сіла на піску. Перегортала піском доти, аж поки довкола неї знялася курява, і саму її закрутило в тому смерчеві. Дивну властивість мала ця незвичайна особа. З'являтися некликаною, зникати непомітно. І безслідно. Європа, здається, вже звикла до такого, бо не звернула на це уваги. Але Гая зацікавилася неймовірно. Чому ж це Європа так ні за що не має Інтуїцію?

— Е, дай мені спокій, бабуню! Інтуїція не має логіки.

— Але ж... Та ж логіка — тільки частина великої психічної сили, що в нас заложена. І хто зна, чи не одна з найменш цікавих. А яка розкішна була б Інтуїція, якби ти виховувала її дбайливо, — ай-ай-ай! Як це допустила ти, щоб пішла вона в порох при дорозі?..

— Інтуїція — пуста дівча... і так з дівчат нічого путнього. А ось, — почала хвалитися Європа, — є в нас молоде створіння, що орудує так, як тобі хотілося б: Гіпнозом називається...

— Ой, мовчала б краще! — аж розсердилась Гая. — В таких руках? І те захиріє! Зробили ж

відьму огидною злюкою, спалили ж її на кострищах... і то за те тільки, що жінка свій неповторний інтелект плекала, захованими психічними силами орудувала. А міг би й Гіпноз рости, затьмарив би всі винаходи Раціо... Та я не дивую. Як у тебе жінка в такому приниженні...

І знову не залишилося Європі нічого більше, як знизати плечима. Хіба ж вона жінкам боронить?

— Вони самі відмовляються рости поряд із чоловіками. Все їм нема часу, — то за модами, то за хатніми клопотами.

— Ти — перша.

Вчувши це, Європа рвучким елегантним жестом розправляє віяло, вся її граціозна постать сповнена стриманим рухом ображености.

Але Гая ще не скінчила.

— Чи насмілилася припустити ти, що в тебе є ще якась місія, крім родити, варити, догоджати й подобатися панові Зевсові? Адже ж у власній господі ні разу не згадала, що ти — не лялька з алькову, не рабня з гарему і навіть не муза творця. Ти — сама творець. Повновартісний!

— Ах, як жарко! — каже Європа.

Що стара тямить? А хіба ж Європа, щоб бути привабнішою, не інтересується й „чоловічми” механікою та математикою? Хіба в неї у голові тільки фантя?

Хоч Європа тільки думає, але Гая на це їй:

— А хіба жіночий інтелект тільки тоді й повноцінний, як до йоти скопює чоловічий? Давно хотіла просити тебе: не зраджуй свого найціннішого, — власного жіночого інтелекту — красивого, багатого. Хай розвивається самобутньо, без натиску „авторитетів”. Не переймай, мов палуга, чоловічої манери мислити... Не соромся, як виходить часом „по-жіночому”, із слабостями...

— Му-гу! — відповідає на це Європа.

Бо Європа, як вихована дама двадцятого століття, хоче показати, що їй не помітила нічого. І що більше хоче вона це показати, то більше помітно, що її зачеплено за живе місце. Вона навіть розчиняє торбинку і дивиться в люстерко, поправляє зачіску звичними дрібними жестами.

Після того вона зарозуміло погладила Гаїне рам'я. Це справді „жіноча логіка”. Плутана й несподівана. То стара за традицію, то заговорюється, як суфражистка, то заселила б бідну Європу середньовічними відьмами... Але старому треба уважити.

— Бабусенько Гас! Я тебе дуже-дуже люблю і поважаю, але дозволь, відведу тебе відпочити. Де вже тобі втручатися в наші справи? Ти ж у них нічо-о-гісінько не тямиш!

— Посилаєш на спокій? — зовсім лагідно на це Гая. — Ні, Європо, забери свою руку. Ти, бач, і кінців не зведеш тому всьому, що чуєш від мене.

А я скажу — чому. Бо ти мислиш у межах коротенького відтинку часу твого двадцятого століття. Ти не осягаєш виднокругу, що перед очима в мене, — може мільйони років, я не лічила . . .

Очі Гаїні впірнають у далину. Мудрий, видючий погляд. Ця Європа навіть не підозрює, що її досвід — лише один вузесенький шляшок, заплутаний серед багатьох інших доріг допитливої людської думки, — второваних і занедбаних.

— Я надивилася багато, а ти бачила тільки те, що витворили Зевс та твій улюбленець Раціо.

— Чого ти затимила собі, все Зевс та Зевс . . . Не гудити, а дякувати треба. Поки ми жили в тенетах твоїх традицій, то що було? Одне тисячоліття, як друге, — монотонне, законсервоване, убого одноманітне . . .

Гая застережливо піднесла вгору вказівного пальця, але Європа не дає себе перебити.

— А ти подивися, що Зевс за останніх три тисячоліття зробив. Побудував держави, заселив землю чудовими цивілізованими містами. Чого ж я маю його гудити, коли він зробив моє життя таким затишним?

— Еге . . . Вже все винайшли, тільки згубили найцінніше, щастя.

Європа робить ненавмисний рух рукою, немов захищається.

— Еге . . . Загубили спільноту, а тепер за нею плачете, — невмолимо Гая.

Довго мовчить на це Європа. Бабусина спільнота для неї застаріла.

— Скажи краще, як виглядає нова спільнота, спільнота нашого модерного часу, — нарешті, питає вона.

— Прогнала Інтуїцію, то тепер питай у Зевса, він . . . — почала була Гая . . . та й не закінчила. Заглушив її грім з ясного неба, так і застигла вона з роздзявленим ротом на слові „він” . . .

ЧАСТИНА ДРУГА

1

СТАННІ слова Гаїні вітер одніс десь аж до середини моря. Вітер знявся такий скажений, що мало не повалив їх обох, а дуба зігнув аж удвоє. Як щойно світило сонце, як небо було ультрамаринове, так раптом від хмар аж смеркло. Буря налетіла не сама, а з блискавицею, з громом, із заливою-дощем. Блискавки кололи небо вздовж та впоперек фантастичними зигзагами, і здавалося, що то на мить через зигзагуваті щілини відкривається потойбічний світ, де саме сяйво сліпуче. Та

тільки на мить, і знову замикається потоюбічність від людського ока завісою темряви.

І от одна така блискавиця розколола дуба. А з дуба вийшов Зевс. Еге, цей самий, що його дві жінки так часто згадували. З темряви, з дощових пасмів визирнули круті роги і голова бика, але тільки так то здалося. Зевс, на мить показавшись биком, явився у своїй звичайній подобі олімпійця. Лише коли ущухла буря, хмари посунулися за обрій моря та засяяло знову сонце, Гая й Європа побачили: Зевс тепер ходить у формі генерала сучасної армії.

Все це скоїлося так швидко, що жінки не могли й отямитися, не то що слово промовити. А Зевс, як ніде нічого, побачивши їх, підійшов. Гаї здивовано, але галянтно цілує руку. Європі — тільки ввічливо.

— О, бабуся Гає! Ти ще брикаєш? — навіть зажартував він.

— А ще підскакую! — всміхнулася бабуня.

— Я дуже перепрошую, що перебив вам розмову, — почав він, а потім звернувся до Європи, — але мусів розшукувати вас, пані... Я не міг чекати. Ви дуже-дуже потрібні дома.

По всьому видно було, що Європа неприємно заскочена. Замість привітатися, вона запитала:

— Ви й тут мене знайшли?

Ба більше: в душі Європа кипіла гнівом.
Який егоїзм власника!

— Злякалися, що втечу? — додала.

Зевс був ні в сих, ні в тих. Він промимрив:

— Але ж... На вас чекають удома невідкличні справи. Господарство...

— О, дайте спокій! — обірвала Європа. — Усе життя я тільки й чую від вас „господарство” та „господарство”... Невже я не маю права на якусь годину волі? Собі ви завжди дозволяли відлучатись з дому, скільки хотіли. І я вас не розпитувала, не нишпорила, де ви гаєте час...

Зевс морщитьється.

— Боюсь, ми сьогодні знову почнемо говорити не про те, що слід. Невже ви не можете взяти себе в руки хоч на деякий час? Обійтися без сцен?

— Який великосвітський жест! — бурхливо вигукнула Європа, аж Гаї стала ніяково.

Гая відійшла непомітно вбік і почала прясти свою нитку, щоб не заважати подружній сварці. А Європа сварилася далі:

— Хто вас сюди просив, як ви боїтеся сцен?

Зевс майже покійно промовив:

— Європо! Облиш... Час зараз не такий...

тільки на мить, і знову замикається потойбічність від людського ока завісою темряви.

І от одна така блискавиця розколола дуба. А з дуба вийшов Зевс. Еге, цей самий, що його дві жінки так часто згадували. З темряви, з дощових пасмів визирнули круті роги і голова бика, але тільки так то здалося. Зевс, на мить показавшись биком, явився у своїй звичайній подобі олімпійця. Лише коли ущухла буря, хмари посунулися за обрій моря та засяло знову сонце, Гая й Європа побачили: Зевс тепер ходить у формі генерала сучасної армії.

Все це скоїлося так швидко, що жінки не могли й отямитися, не то що слово промовити. А Зевс, як ніде нічого, побачивши їх, підійшов. Гаї здивовано, але галянтно цілує руку. Європі — тільки ввічливо.

— О, бабусю Гає! Ти ще брикаєш? — навіть зажартував він.

— А ще підскакую! — всміхнулася бабуня.

— Я дуже перепрошую, що перебив вам розмову, — почав він, а потім звернувся до Європи, — але мусів розшукувати вас, пані... Я не міг чекати. Ви дуже-дуже потрібні дома.

По всьому видно було, що Європа неприємно заскочена. Замість привітатися, вона запитала:

— Ви й тут мене знайшли?

Ба більше: в душі Європа кипіла гнівом.
Який егоїзм власника!

— Злякалися, що втечу? — додала.

Зевс був ні в сих, ні в тих. Він промимрив:

— Але ж... На вас чекають удома невідклич-
ні справи. Господарство...

— О, дайте спокій! — обірвала Європа. —
Усе життя я тільки й чую від вас „господарство”
та „господарство”... Невже я не маю права на
якусь годину волі? Собі ви завжди дозволяли від-
лучатись з дому, скільки хотіли. І я вас не роз-
питувала, не нищорила, де ви гаєте час...

Зевс морщитьється.

— Боюсь, ми сьогодні знову почнемо гово-
рити не про те, що слід. Невже ви не можете
взяти себе в руки хоч на деякий час? Обійтися
без сцен?

— Який великосвітський жест! — бурхливо
вигукнула Європа, аж Гаї стала ніяково.

Гая відійшла непомітно вбік і почала пряти
свою нитку, щоб не заважати подружній сварці.
А Європа сварилася далі:

— Хто вас сюди просив, як ви боїтеся сцен?

Зевс майже покірно промовив:

— Європо! Облиш... Час зараз не такий...

Та Європа не слухас. Вона розходилася не на жарт.

— Ні, вже годі з мене! Все життя ви мене запрягали. Я повинна була родити дітей для вас, господарства глядіти вашого ... На собі нести весь тягар родинного життя, а ви в той час десь розважалися собі із вашою новою пасією.

Зевс аж застогнав.

— Європо!

— І навіть тепер, коли вже діти підросли, я не маю ані години спокою. Не встигла вирватися з дому на часинку, як ви вже прибігли мене заганяти. Невже ж я не маю права на свої особисті справи?

Зевс високо підносить брови.

— Які це такі особисті справи можуть бути у вас?

Він здивовано і трохи тривожно дивиться на Європу. Хіба він, Зевс, не сушить собі голови усім тим, що треба Європі? Хіба не він несе відповідальність за все — і за господарство? А вона не може допомогти йому доглянути?

— Хіба я не поставив вам на службу увесь континент? — запитав він тільки. — І ви ще можете нарікати?

— На службу не мені, а вам! — відтяла Європа.

— Знов? — тоном, що не терпить заперечень, обрубав її Зевс. Та дарма. Європа намірилася таки сваритися.

— Для чого ці гарні слова, коли ми обоє добре знаємо, що все це — „не мого розуму діло”? Ви вершите всім, ви, — господар і голова. Мені навіть не кажуть, що моїм іменем робиться. О, ні! Вже не хочу я бути вашою безсловесною дармовою рабинею, фірмою для ваших цілей!

Зевс, аристократ і джентлмен у поведженні, все ж намагається згладити гостроту моменту.

— Ви знаєте, що я не люблю грубих сцен, — нащо вони? Нащо ці слова неправдиві? Хіба воно так? От і сьогодні я шукав вас із одною-єдиною метою: порадитися. Німеччина ж цієї ночі розпочала нову війну...

Європа враз спадає із сварливого тону. Раптом зів'яла.

— Знову війна?

— Так, знову! — сталевю відрубав Зевс.

Європу покидають сили. Знову потече її кров. Знову розвалені міста, знову вдови і безпритульні, знову голод і каліки...

— Ви ж знали, що війни я не хотіла! І ви ще тішите мене гарними словами?

— Я її теж не хотів би. Вже старий я. Але що зробиш? Господарство наше її вимагає, — інакше

розвалиться все, коло чого ми працюємо стільки ось часу. — Повчально. — Європа мусить мати велике господарство.

— Нащо мені те господарство, коли нема щастя? Стільки кривавих жертв якомусь невідомому добробутові майбутнього . . . Та коли хоч одна душа загинула за той добробут, — то вже не добробут! — палко скричала вона.

Зевс холодно слухав. Знов тієї . . . Це вже обридло. Скільки раз казав він їй: щастя належить дужим.

— Неправда ваша!

— Кволі не мають права навіть піднести на нього очі.

— О, неправда!

Але Зевс непохитно карбує:

— Всякий мотлох треба відсівати. І найкращим способом, війною. Війна пожвавлює кровообіг суспільства, війна вишколює, війна . . . Коли б не було воєн, людство так би занепало й деградувало, що само собою вмерло б. Все життя — війна, боротьба. В війні народжується вища порода людей — їм і належить майбутнє . . .

— Але ж не хочеться жити в такому світі, — розхвилювалася зовсім Європа. — Людина людину загризає! Людина напивається людської крові! Ні, я з цим помиритися не можу! Ніколи! Нізащо!

І затихла. Довго думає Європа, зосереджено. „Нова порода людей” . . . Звідки, коли найкращий цвіт лягає на бойовиськах?

А Зевс уже підійшов до літака, оглядає його. Він знає, що вже зараз вони вилетять. То так завжди. Як дійшло до драми-истерики, — пані його стає зламана, покірна, слухняна. Тепер її хоч круг пальця обвивай.

Він не чув, як підійшла Європа, чув тільки її голос боязкий.

— Пане Зевсе! А чи не можна було б відхилити цю війну? Ви ж бог! — тихенько, боючись сполошити своє прохання, запитала вона.

— О, ні! — не відриваючись від свого заняття, відказав Зевс. — Ніяк не можу. То не в моїй силі. Господарство ваше, пані, має свої закони, що не підкорюються навіть Зевсові.

— А може? . . — ще боязкіше спитала Європа.

— Єдине, що я можу зробити, це лише послати перемогу тому, хто найглибше засвоїв ідею єдиної Європи. Нам треба доброго господаря . . .

Європа щось знову міркує. Вже сміливіше:

— Але війна непотрібна! Подумайте! Якщо вона — сито для пересіву різного мотлоху, то вибачте, ви не маєте жадної радії. На війну йде все найкраще . . . В мирній обстанові цього добра й праці цвіту людського вистачило б на всіх, навіть і найслабших . . .

Зевс кинув з-за плеча неймовірно глузливий погляд.

— Ще чого не вистачало! На мотлох переводити добро...

— А що ж! — все сміливішою ставала Європа. — Як живе живе — нехай проживе свій вік, скільки йому покладено. Зрештою... Чи ми знаємо, що мотлох, а що ні? Може б... може б скерувати нашу енергію на те, щоб удосконалити людську породу?

Красномовність її була рішучо ні до чого. Зевс уже приготував машину до старту і, оглянувшись, аж остовпів.

— Як? Ви ще не зібралися? Прошу, вже все готове, сідайте, одягайте ремінці...

— Я не їду! — без вагання сказала Європа. — Ви видумали війну, — ви й воюйте.

В цей час у машині щось дзенькнуло. Зевс із досадою знову береться заглядати в неї.

— Що таке? Мотор зіпсований?

— Подивись-но на нього! Зевс думає, що він — бог. Літака не може в рух пустити...

Це казала не хто, як Гая. Вони про неї й забули. Вона ж сиділа собі з кужелем тихенько, а це нагадала про себе, підсміхуючись, підморгуючи на Зевса.

— Нічого не розберу, — морочився Зевс. — Так наче все в порядку, а мотор мертвий . . . Немов би іонізований . . .

— Не знаю, як зветься, — усмішкувато відказала Гая, хоч Зевс її виразно ігнорував. — Помоєму, я його заворожила. Вона ж нікуди ще не збирається, — кивнула в бік Європи.

Зевс, що відразу був забув за Гаю, тепер як на шарніри став. Цокнув перед нею закаблуканами й люб'язно-вишукано запитав:

— Пані знайома з технікою? Де ж ваша лябораторія, прилади? Чи могли б і мене втаємничити?

— Які це такі прилади? — вдавано невторопно запитала Гая. — Я маю силу. Як вона в тебе є, — розворожи й лети.

Зевс, щоправда, відразу опанував себе. Він, з відтінком власної переваги, безтурботно хляснув білою рукавичкою в повітрі.

— Це не така вже мудра штука. На дію є протидія. Нічого страшного. Хвилиночку, я викличу Радіо, він полагодить і небавом поїдемо.

І зараз таки заходився біля радіоапарата, щоб знайти Радіо в етері.

Європа ж у захопленні. Так от яка то ця Гая! Ну, з таким даром можна й без науки та техніки обійтися.

— А що ти ще можеш? — запитала вона.

— Почекай, побачиш! Я твоєму Зевсові ще зіб'ю пиху, хай не дуже пиндючиться, — не без гордощів обіцяє Гая.

— Навчи й мене!

Гая знизує плечима.

— Кажу ж, що цього навчитися не можна. Це — частина мене, як я — частина цієї сили. Ми з нею одне, тому вона робить те, що хочу я.

Тим часом Зевс намагається зв'язатися із світом. Але даремно. Раціо не обзивається. Що за лиха година? Зевс починає сердитися.

— Кого це він кличе? — зацікавлено питає Гая.

— Нашого Раціо. Дивно!.. Де ж це він є? — трохи вже й Європа тривожиться.

І чого тільки бабуня не зробить для своєї правнучки!

— Зараз, зажди...

ІЩО ж! В цю мить з'явився й Раціо. Прямо так і спустився на пісок своїм плянером. Молодий чоловік, майже ще юнак, з бистрими рухами не то військового, не то спортсмена, він був би дуже вабливий, якби не оця сухість, що виключила усякі поняття сентименту з його комплексу.

Зевс зустрів його словами:

— Що це таке? Знов якийсь чудо? Я його по всьому світі шукаю й не знаходжу, а він сам сюди поспішився . . .

— Як? — здивувався Раціо. — Та ти ж, тату, сам подав радіограму.

Зевс зиркнув на Гаю. Ні, таки бісова яга! Вмить зробила — і не доторкнулася ні до чого.

— Ну ж, покажи!

— Та ось!

Раціо показує і Зевс справді читає те, що в думці лише держав, але не зміг через німоту радіо подати. І навіть фото своє бачить Зевс. Гм . . . Свою сердиту, викривлену фізіономію. От, клята відьма!

Раціо тим часом уже порається коло апаратури і голосно ахає. Це абсолютно неможливо! Всі лічильники мертві, контакту нема. Однак, заклик він дістав . . . Феномен?

— Ха-ха-ха! — потішається з усього серця Європа. — Татко твій, пан Зевс, з годину тут мордується й не дасть ради.

— А що? Мій апарат досконаліший? — триумфує Гає.

— Ну, навчи мене! — лащить до неї Європа, Зевс бубонить щось сам до себе. Чуда якісь! Щоб Раціо міг прийняти звичайним апаратом нематеріальну мисль цієї бабушенці? Гм, гм . . .

— То може хто скаже тепер, що ірраціональне не таке ж повноправне, як і раціональне? Може хто скаже, що воно — архаїчний пережиток? Забобон бабський?

Раціо весело підморгує, він мало-мало не ляє по-товариському Гаю по плечі.

— О, я бачу, тут про мене йшла мова!

Тепер йому зрозуміло. От чого увесь час було йому якось не по собі, наче хто в невидну щілину на нього дивився. Наче хто по спині шкрябав.

— Еге, ми тут радилися, — невизразно відповідає Європа.

— Слово чести, я відчував це, — признається Раціо.

Он воно звідки у Європи завівся цей дух заперечення, — аж тепер прояснилося Зевсові. Це її настропила ця яга.

І тому Зевс здобувається на найвищий щабель люб'язности.

— Паніматко, я дуже радий, що познайомився з вашими методами. Це справді величезна, ще неоцінена, сила.

— Ще б пак! — недбало озвалася Гая.

— Ми її, правда, занехали, але тепер, дякувати вам, почнемо розробляти знову...

— О, тільки не ти! — прямодушно каже Гая. Вона знає ціну цій люб'язності, вона додає: — Воно тобі не личить. І крім того... ти вже наробився.

— Я доручу це Раціо.

— Боронь Боже! — квапливо відмахується Гая і цим не на жарт ображує Раціо. Досі ще ніхто не гудив того, що виходило з його рук.

— Це неможливо, — твердо повторює Гая, ні до кого, власне. — Якщо візьметься Раціо, то замість сили стане безповітряна порожнеча. Тут вдіє тільки вдача Інтуїції.

— Пхе! — зневажливо скривився Раціо, і так набурмосений. — Ота невсидюща дзига з химериками? В неї ж у голові гуляє вітер . . .

— Не нам судити . . .

— Нічого, з посміху люди бувають . . .

Гая й Європа, мов змовилися, — а то ж був результат недавньої суперечки. Зевс добре бачив, який тут вітер віє, і вже йому терпець уривався.

— Чи скоро? — наглив він Раціо.

Та справа була складніша, ніж на перший вигляд здавалося. Треба було виробити усе наново. Словом, при всій техніці Раціо, швидше не буде, як за півтори доби.

Зевс аж зубами скрипнув. Вже й так безпардонно забарилися. Так що доведеться, мабуть, цьому бабиськові чолом . . . І він солоденько, з усіма атрибутами пошани, почав:

— Ваша милосте! Чи не направили б ви? Вже смеркає, а нам же конче треба сьогодні ввечорі бути вдома.

Гая подивилася запитливо на Європу, чи хоче та. Одного погляду було досить, щоб відказати.

— То чого ж ти до мене? В тебе є Раціо. Він же в тебе все може.

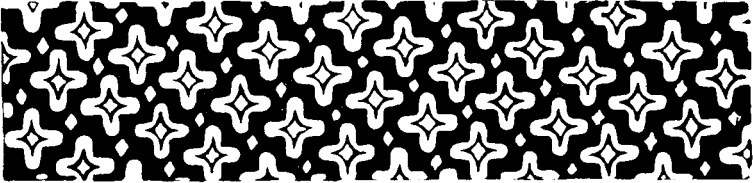
— А звичайно, що можу! — не попустив таки свого Раціо, хоч і сердитий.

Звичайно, що може він. Ще не було такого, що не зробив би. Рівно через півтори доби, секунда в секунду. Всі пляни, виміри, механіка, хемія й фізика, конструкції й формули — в голові. Робити треба з нічого...

Зевс набрав повітря в груди й з шумом видихнув. За ці півтори доби може статися таке, що визначить хід історії на ціле тисячоліття. А він мусять сидіти тут, згорнувши руки, через бабські примхи.

— Ну, що ж, — зідхав він, як ковальський міх.
— Роби, та швидше...

3

IЗНОВУ ніч, знову Крит одвернувся від сонця у темноту. Та ця ніч — не темна. Якусь ментрежність приносять відсвіти далеких заgrav. І несила цю тривогу зігнати. Гудуть сирени на сполох, а ще сильніше гудуть мотори. Зловісно.

Гудуть вони за містом. З п'ятьми у відблисках заgrav вилуцується й гасне силюета великого міста. Безумно скачуть у проблісках палаці, майдани. За ними ось вежі, парки, сади... Згромадження високих, багатоповерхових будинків... Мигтять шпилі радіостанцій. І раптом...

Раптом повітря стрясається. Гігантська далека пожежа розвернула озії землі, каміння, заліза. А через хвилину — хаос руїни. Така ж пожежа й ближче — вже самі палахкотіння.

Спалахи, спалахи, спалахи... Чи зіллються вони в суцільний вогонь? Замість темряви ночі?

А ще хвилинка — і все чудове, величезне місто охоплене полум'ям. Дим, замість ночі, застеляє виднокруг, попіл літає густими пластівцями. Вогнева стихія розпливається, скільки видно.

Ось житловий квартал. Напівроздягнені люди тягнуть — хто скриню, хто картину, хто клунок, хто канапу, — або просто звичайне відро порожнє... З п'ятого поверху вилітає дитина. Слідом за цим половина будинку відламується і покриває дитяче тільце. Друга половина будинку показує свої нутроці — такі мирні, затишні мешкання! Столик, накритий серветкою, і тремтливий нарцис...

А гармати б'ють невпинно. А небо гуде моторами безперестанку. Заграви. Дим заволокає силою великого міста.

Така оця ніч — тривожна, ментрежна.

4

† ЦЕ в той час, як на Криті буяє тиха, радісна атмосфера ранку. Раціо собі працює, Європа пішла купатися, Зевс походить по піску, Гая пряде свою нитку.

Європа хотіла повісити рушника на крило планера, щоб сушився, — і з несподіванки ахнула.

А це що за дивовижа?

Бо побачила вона на хвості планера з'яву. Синьоока, чорнява дівчина там сиділа — мов приліплена, мов намальована, немов скам'яніла. Такої, у короні, ще не бачила. То й не корона була, а просто заплетена коса обгортала вінком голову. У мережаній білій сорочці, у вовняній вишнево-брунатній плахті — оце й все. Що яскравого було на ній — вузька зелена крайка оперізувала стан.

Всі поззиралися на Європин зчудований вигук. Якась дівчина!

— Де ти тут узялася? — неймовірно видивилася Європа.

А Зевсові блиснули заласно очі, як котові, що побачив на дереві смачну пташку. Яка краса!

— Хто ти? — мало не скочив він до дівчини.

— Я — Україна.

Сказала це дівчина спокійно, ні голосно, ні тихо, а так, щоб усі почули.

— Як, як?

— Україна! — ще раз сказала дівчина тим самим спокійним голосом.

— Як ти сюди втрапила? — вражено-перелякано вигукнув Раціо.

— Як прийшлося, — всміхнулася Україна — Сиділа в тебе за спиною.

З погляду правил безпеки це було незаконно. І неможливо. Втриматися на хвості планера в шаленому русі? І як вона не майнула в бездонний простір?

— Ти ж могла розбитися! — нагримав Раціо. — Подивіться на неї, їй усі закони фізики — порожній звук.

— Закони встановлював ти, а добиратися довелось мені. Т р е б а сильніше за закон, —

повагом і дуже впевнено відказала Україна, — і собі роздивляючись на богів. Оце вони мають вирішити її долю?

Гая вже давно покинула прядти свою нитку, так її зацікавила ця дівчина незвичайна. А вчувши останні слова, вона аж випросталася. От це справжня сила людського хотіння, без упокорення, от сила духа! Де воно таке вродилося?

— Ти, певно, змалку привчалася до спорту. Може з биками грала? — з тремтінням ласки в голосі спитала вона.

— З биками? — подумала дівчина. — Ні... Можу добре верхи на коні їздити. Але за биків мама моя, Русь, розказувала. Про таких дівчат, що...

Та Гая наче попливла на хвилях спогадів, плещучи своїми лебединими крилами. Русь... Русь... Яка ж бо то?..

— Чи це часом не та Етруска, що під Везувієм жила? Та ж я її добре знаю, то моя прапра-внука.

Ні! Дівчина десь із другої сторони. Каже, що з Наддніпрянщини.

— Там мама моя споконвіку жила, там і вродилася, — додає дівчина.

Це вже не вперше доводиться Україні чути, що маму її за якусь іншу жінку приймають. От ця бабуся про якусь Етруску... А то ще якусь Руссу згадують, ніби із Скандинавії.

— Нічого тут дивного нема, — всміхнулася Га́я. — Русь то небесна вода.

Україна, що вже зручно скочила з планеро-вого хвоста і розглядалася на всі боки, миттю зупинилася. Жваво поправила:

— Роса — може? А в нас і річка є Рось!

Вона, виглядало, ані трохи не була збентежена тим, що опинилася в товаристві богів. Поводилася вона так, наче прийшла буденно до незнайомих людей, хоче сама щось довідатися, але не цурається й їхніх розпитувань. Розглядала струнку модну постать Європи, золоті генеральські шнури і натягнутого на решето кашкета Зевсового, пружистого Раціо, що покинув свою роботу й водив за нею великими від здивовання очима. Гаю вона наче вчора десь бачила.

А Га́я аж не тямилася від наростаючого щохвилини захоплення. Моя ж ти родинонько! Та ж ця дівчина-русалочка з дуже старовинного, предковичного роду, роду сестри Гаїної! Колись то було, в їхньому роді святою небесною водою багато дівчат називали, — та все те забулося.

— А ти створила собі пам'ятник нерукотворний, — каже Га́я. — Тепер тебе ніхто не підмінить.

Україна здивувалася. Яка ж то її заслуга?

— То мова моя така, — просто каже вона.

— Ну, й шануй її, не губи... Не цурайся. А батька пам'ятаєш?

Зевс уже давно морщився. А тут аж за голову вхопився. Це вже поїхала стара. Почала до сто-надцятого коліна згадувати. От, кляте бабисько!

Україна замріяно вдивилася в синю далечінь. Якби ж то їй вони побачили той безкрай степ! Далеко-далеко синіє там Савур-могила . . .

— Тільки могилу . . . Нам мати все приказувала: „Шануйте, діточки, Савур-могилу, там ваш батенько їй дідусь поховані”.

Гая несусвітено зраділа, аж заспівала:

— Савур! Буй-тур! Та знаю, знаю, чом не знати! То ж мій найкращий приятель. Дай же хоч поцілую тебе, донечко!

І непрохана сльоза покотилася по сіточці бабусиних зморшок.

Зевс нашорошився. Ще чого бракувало — його фамільні святощі чіпати!

— Бог-Тур — мій предок! І прошу дати йому спокій, — сказав він з таким виглядом, неначе йому хто наступив на нагніток.

Україна здивовано кліпнула очима.

— А хіба я що?

Хіба вона винна, що в давніх українських літописах згадується буй-тур? Адже ж і в тій пісні каже: „А в мене натура, така, як у тура . . .”

— Тихше, не сваріться! — розважливо протягнула Гая, до якої вернулася та сама добродуш-

ність, що з нею вона зустріла Європу. — Ти, Зевсиду, не іритуйся, ти ще малим був, як дядько Тавур у причорноморських степах незчисленного товару випасав . . . От ти може й сам не скажеш, чого це ти і бик, і людина, і бог, — а ця дівчина своєю мовою тобі все витлумачить . . .

Та Україна була надто скромна, щоб брати на себе честь научати богів.

— Навряд! — щиро признається вона.

Навряд! Не раз і не два задумувалася вона сама, що то воно за диво: стільки різних нез'єднаних понять однаково зветься. І то товар, що на полі пасеться, і то товар, що на полицях у крамниці лежить. І тварюка — найдошкульніше окреслення нищоти, і твір — найвищий вияв духа людини. І твар — моє обличчя. І товариш, і тавро. І тур — дикий бик, що живе лише в пам'яті людській, — і предок Тавур-Савур, і от край Таврія . . . Якби ж то вона . . .

— Мова твоя — пам'ятник нерукотворний, — без дальших пояснень каже на це Гая. — Так відчував світ твій предок, а мій найкращий приятель, сват Тавур.

А Європа, чуючи це, собі думає: „Оце може вона й є, та бабусина спільнота? Щось тут воно не так!“

— Ти щось, дівчино, наплутала, або мати твоя не так розказувала, як воно було. Таврія — то

над Чорним морем, а ти сама казала, що родом з Наддніпрянщини.

Україна подивилася на Європу одну мить, замислилася. Може, справді, мати щось переплутала? Але ні!

— Та ж під самим Києвом, над Дніпром, є село Саварка... Чого ж наплутала? — повагавшись, відказує вона. — А кругом села могили бовваніють. Чиї ж, як не Савурові, нащадки живуть там тепер?

— Ну, про тура і я дещо чувала, — поступається Європа, — може воно й так. Все Середземномор'я ще й досі має повно пережитків його культу. Але от про Русь мене зовсім сумнів бере. Чи не хочеш ти нам тут голову задурити? Якщо це Русь Київська, то єдину дочку її і спадкоємицю я знаю. Це Росія.

Аж от коли дівчину проїняло. Вона випросталася, наче до бою, і гостро заперечила:

— Ні, Європо! Кепсько ти знаєш! Москаль, сам з роду мордвин чи череміс, чи ще там якийсь пермяк, — украв моє ім'я. А з іменем присвоїв і всі статки-мастки!

— А чого ж ти дивилася? Було не давати! — все ще недовірливо каже Європа.

Зміряла цю випещену панійку Україна і думає собі: „Тобі добре казати... за чужою спиною...”

— Як набігла татарва, села й городища мої попалила, людей перебила... Ступостила все...

Хто утік у ліси та яруги, — разом із вовками уночі на руїни приходив проти місяця вити. А москаль . . .

Але Європа більше хоче знати про те лихо татарське. Як же ця дівчина уціліла?

— З доброго дива! — блиснуло усмішкою обличчя дівчини. — В ясир і мене гнали через спалені ниви, через Дике Поле, через степи неозорні. Ішла я, не йшла, нога мотузкою прип'ята до коня. а сама падаю, вже несила. А татарин на коні ззаду, — та нагайкою, та нагайкою . . . Інша б не витримала . . .

Всі, затаївши подих, слухали незвичайну розповідь. І це діялося в Європі?

— А ти? — питає Раціо.

— Судилося жити. Не було сили йти, рідну землю залишати. Ноги не могла підтягнути. Упала я в травах буйних і заплуталася, а татарин не хотів відставати від гурту й покинув мене. Отак і лежала, не знаю скільки часу. Очі закотилися, губи запражені, ноги в ранах, зап'ястя погноєні від мотуззя, а все тіло в чорних синяках . . .

— Бідна дитина! — вирвалося у Гаї.

— Понахилилися надо мною трави пахучі, шепчуть: „Не вмреш, Україно!“ Пролітає орел сизий, крилом черкає — „будеш жити!“ каже. А мені нічого не треба, тільки води хоч росиночку . . . Роса й каже: „Я тут, дочко!“ Трави заросилися, омили рани мої цілющо. Так я й оклигала.

Все більше й більше прихилилася Гая серцем до цієї дівчини. Який непомильний інстинкт! Не відривати ноги від рідного ґрунту.

Навіть Європа перестала перебивати і слухала цю дитину степу.

— Доці мені коси мили, а буйні вітри розчісували. Кохав мене степ, доглядав. А як розцвілася я молодою красою, — наглядів лях. Спочатку вином-медом напував, а потім канчуків давав.

Європа на мить закрила очі. Біда з цими поневоленими народами. Інколи їй здається, що їх краще не помічати, щоб не роз'ятруватися. От, якось там утрясється, одні розвинуться, другі зникнуть... Але чого хоче ця дівчина? Вона каже:

— Уїлися ті панські канчуки, я напружила всі свої м'язи й скинула ненависне ярмо.

Зевсові це навіть сподобалося. Така норовиста! Чому він її раніше не помітив? Адже ж ясновельможний пан йому, Зевсові, не рівня, і часом досвідченому олімпійцеві навіть цікаво приборкати якесь норовисте створіння.

— Тут де не взявся москаль. Уклала я з ним миролюбний договір... Москаль м'яко стелив, та твердо довелося спати. Не минуло й двох століть, як сказав мені москаль: „Тебя не било, нет і бить не может...”

Навіть Раціо, що вже взявся був за роботу, випустив з рук інструмент.

— Як то? — заскочено питала Європа.

— Оце так!

— Він здурів? Що ти — привид без тіла й кісток, чи що? — обурювався Зевс, ласкаво тріпаючи її по щоці.

Але Україна недвозначно ухилилася від цього прояву Зевсової симпатії.

— І почав мене москаль ганяти по тюрмах та засланнях. За „ізмєну атєчєству”. Як по-вашому, — обвела всіх очима Україна, — допоминатися своїх одвічних прав, за них боротися, — то зрада?

Європа думала свою думу. Чого хоче ця дівчина? Оці поневолені народи... Скільки з ними мороки! Тут держав не помириш.

— Чи не однаково для світу — хто там на сході? Є Росія — ну, хай і буде, — каже вона.

Україна скипіла:

— Може для світу й однаково, але для України не однаково! — відрізала вона. — Якби однаково, то не летіла б я сюди на хвості планера. Якби однаково, то вже давно б кипіла у московських щях разом з вогулами, остяками, чуддю та іншими московськими родичами. А я — яка була, така й зосталася. Ні московські школи, ні московське управління не переробили мене на московський лад.

— Ще б пак! Така дитина! — любується Гая.

— Москаль шар за шаром відбирає: панську верхівку, міщанство, інтелігенцію — на, бери, змосковлюй! Україна зростить нових! . .

— Ой, яка вона чудова, — не витерпів Раціо, дивлючись, як пащить обличчя України, відчуваючи, як іде від кожного її слова сила своєї правди.

— І я зрощувала. Коли хочеш знати, Європо, то ще й більше. Все, що потрапляє у мої надра, стає українським. Така густа моя степова кров. Пускаю парості на всі боки — хай що! І тому, хоч світові однаково, — мені не однаково!

Раціо не може відвести очей від України, така стала надхненна вона. А Україна не може заспокоїтися, так болючо діткнула її Европа. Грабують її добро, палять, роздирають на шматки, тягнуть у ярмо, запрягають у неволю, голодом вигублюють... Як же це світові може бути байдуже?

— Ну... А чого ж ти хочеш? — нарешті, наважилася спитати Европа.

— Перше, що хочу запитати тебе: нащо дала красу, нагородила хистом і багатствами, — а не дала щастя?

Европа зблідла і благоущо подивилася на Гаю. Та Гая мовчить. Якби ця дівчина знала...

— Цього не питай! Не питай! — жагучо простогнала. — Скажи краще, чого хочеш, чого прибилася до мене?

Україна виступила трохи наперед, з ясним лицем, з свідомістю своєї великої правди.

— Так от... Годі мені з чужих плечей лахміття носити, від москалевої кормиги конати. Хочу сама собою жити. Свою власну господу мати.

Зевсом аж підкинуло.

— Е-е, дівчино!.. — почав був він.

— Яка ти мудра! — похопила Європа.

— А що? Чим я гірша від інших?

— Ти ще молода! — рішучо заперечив Зевс. — Якщо москаль дужчий, то не покладай собі цього у голові. Певно не знаєш, що такий закон є: право укладається силою.

— Справедливістю — ви хочете сказати? — поправила Зевса Європа.

— Встановлене силою потім вважається справедливістю, — блиснув глумливо золотом зубів Зевс у бік Європи.

— Про справедливість та порядок і я не раз чула, — не відступає Україна. — Але нема кращої справедливості, як у своїй власній господі.

Зевс примружив одне око і, між іншим, сказав:

— А хочеш... іди до мене. Спекаєшся москаля...

— Не слухай його! — поспіхом перебила Зевса Європа. — Ти маєш рацію. Доросла, дужа, робо-

тяща, — сама собі раду даси. Не ходи більш нікуди!

Україна просяяла.

— Так я й знала! Так я й знала — Європа не скривдить!

— Не була б ти моє створіння, — милостиво каже Європа, рада, що такою легкою ціною вибила з рук Зевсових нову любовну карту.

— Так я й знала! Недарма через моря й небеса до тебе добивалася. Ти не скривдиш . . .

Європа насмішкувато дивилася на Зевса. Чоловічок її аж облизується. Та тобі не вдасться цим разом. Впіймав, друже, облизня.

— А дівча з іскоркою! — дрочить вона.

— Стережіться, щоб із цієї іскорки та не вийшло пожежі! — пипить сердитий Зевс.

— Пожежі?

Україна ж питає:

— Так я з сьогоднішнього дня вже можу будувати свою самостійну державу?

— А що? Я казав? — злорадіє Зевс. — Чули?

Гая, що сидить за Зевсом і Європою, подає Україні підбадьорливі знаки, але Європа немов і не зрозуміла зразу. Вона наче щойно прийшла звідкілясь, вперше побачила Україну. Критично її оглядає, думає . . . Довго думає . . .

— Самостійну державу? Гм . . . Що ж ти маєш?

— Все в мене є. Хліб, вугілля, нафта, залізо, цукор, — все, що потрібно для господарства.

Європа так само невизначено:

— Припустимо . . . А сили . . . люди, є?

— Понад сорок мільйонів.

Зевс не може втриматися. Хвилюється, хоче перебити, щось бубонить. Цікаво, як ця дівчинина уявляє собі свою імперію? Нарешті, не витримав:

— Знаєш . . . Щоб такого вимагати, треба мати за плечима збройні сили. Що в тебе є? Армія? Літаки? Збройна промисловість?

Європа майже вдячно дивиться на Зевса. Еге! Де логіка? Де рація?

Україна випростовується. Словами креше, — здається, іскри летять з її променистих, повних віри у велике очей.

— Не знаю, чи маю логіку, чи маю рацію, — та й не потребую знати. А маю я більше, таке, що змітає трісочки ваших загат логік та рацій. Воно таке велике, що не вкладається у назви, воно нехтує ваші закони і шкереберть їх . . .

— Що ж воно? Що? Назви! — хвилюється вже й собі Європа.

Україна притихла. Задумливо, наче прислухаючись до того великого, вона каже:

— Чи я знаю? Почуття... Почуття внутрішньої сили, великої життєвої снаги. Скільки раз була я спалена, з обдертою шкірою. А зцілюся, сама не знаю, як. Волею, не вкладеною в логіку та рацію...

— Хо-хо-хо! Ох-ха-ха-ха! — регочеться Зевс. — Оце то сила! Скажи твоєму міщухові: „Ти — папуас, дикун!” І він швиденько підтакне: „Так, так, я — папуас, аби мені добре було”. Скажи твоєму мужикові: „Зулусе, віддай мішок останньої картоплі що на зиму дітям сховав, а я тобі продам з неї лущиння”. Він віддасть і побіжить, щоб стати в чергу першим...

— Мій нарід... — починає Україна, але Зевс сердито тупає ногою:

— Нема в тебе народу! Це — отара, жменя піску. У кожного індивіда — горохвяні інтереси над усе...

Україна вперше з зацікавленням і увагою подивилася на Зевса. І Зевс зауважив цього індивіда? О, то легше буде їм витлумачити.

— Твоя правда, Зевсе, до гибелі є в мене тих папуасів та зулусів! — починає здалека Україна. — Стільки половин відсівається, стільки гублю тих людей... І забувають, і соромляться мене. Що ж... Нарід без своєї держави...

Європа незадоволено:

— Ну, ну... Знов держава. До чого ведеш ти?

— А от не гину! Хоч багато гублю, та знаходжу в собі нові поклади. Україна без держави, одним лише інстинктом керована — зостається одним цілим, скільки її не ріж на шматки. Нелогічно? Так, нелогічно. Але так є. Нарід мій навіть не знає своєї сили, своєї зброї — він носить це в собі. Ніхто не вчив його. Націоналізм . . .

Раціо десь з-за крила літака весело гукає:

— А, націоналізм! Старий знайомий!

А Европа швиденько:

— То ти може з тих, що в політику бавляться? Партії різні, програми, міжгрупові чвари? . . .

— Ні, я не з тих, — поспішає Україна розвіяти малесеньку надію Європину, що може якось вдасться відсунути нерозв'язаною так руба поставлену вимогу України. — Я не з тих. Ні, я тому діставалася сюди, перемагаючи закони, що така моя натура, моя потреба, моє „я”. Не стане цього внутрішнього — не житиму і я . . . І ніякі партії тоді не допоможуть.

Зевс уже хоче покінчити з цими смішними претенсіями. Він зневажливо каже:

— Це все одні розмови. Нарід твій звіку бездержавний. Морально розслаблений, ласий до гарних обіцянок, легковірний, розсварений . . . Просто розбещений.

— Вороги це кажуть, вони це сіють, — захищається Україна.

— Хто з таким народом коли числився? Жив стільки без держави — поживе ще . . .

— А я в тебе її й не прошу! — поглядає зизом Україна на генеральські Зевсові відзнаки. — У Європи прошу.

Європа приємно вражена. Цілком слушно!

— Європа і я — це одно, — задавакувато всміхнувся Зевс. — Вона робить те, що потрібно мені

— Але боронь, Боже! — негайно заперечує Європа, захисним жестом явно відгороджуючись від Зевса.

Зевс тільки підносить і так високо настовбурчені брови. Що сьогодні з нею? Чого це вона знатурилася?

— Ви думаєте — я ваша служниця? — почала була в сварливому тоні Європа, але глянула на Гаю і змінилася. Велично: Ні, генерале! Всі ваші бойові заслуги, всі надбання нашого дорогого Раціо — тільки шлях до підготування мого тріумфу. Я вже знаю, чого хочу!

Гая й Україна читають в очах одна в однієї вдовolenня та притамований сміх. А що? Вхопив шилом патоки?

А Європа так само величаво звернула очі до України.

— Ти кажеш — тобі державність?

Україна не встигла відповісти, як уже Європа руба:

— Однак, не можу!

З несподіванки, з обурення, з жалю Україні язик занімів. Вона стоїть така розгублена, така бліда. Туман в очах, і не бачить навіть переможних поглядів, що кидає Зевс.

— Ти ж щойно обіцяла, — нарешті, тихо і без виразно каже сірими губами.

— Самостійну державу? О, ні! — енергійно заперечує головою Європа.

— Он Фінляндія має лише три мільйони людности, та й то держава.

— Знайшла державу! — знову встряв Зевс — Світ поділяється на сюзеренів і васалів.

Але цим разом Гая хоче його присадити. Як він каже? Гнобителів і пригноблених?

— Цим не одбудешся, небоже! Лихом добра не звариш. Всяка імперія . . .

І Україна хапається за цю соломинку. То ж ніякої імперії вона не вимагає!

— Мені ж так мало треба! У своїй хаті — свою правду, і силу, і волю.

— Оце тільки й усього? — десь із-за машини обіззався Раціо, — Чи варто було наражатися для цього на смертельну небезпеку? — Він хоч і не

встрявав у ці суперечки, тільки слухав, але щось собі своє міркував. Не був ні на чийому боці. Наче б то . . .

Україна знала, що вони бездушні, бачила, що їй ніхто тут не співчуває, хіба одна Гая. Їх треба переконати! Тому вона хапалася за кожне слово, як при польоті в безодню хапається приречений за найменший виступ.

Бо може ж вони таки зрозуміють, що як буде своя хата, і сила, і воля, тоді й безмежний світ творчости, окриленої краси і щастя. Аби без гнобителя. І нікого сама не хоче гнобити.

— Нащо ж гадаєш вжити волю? — запитала Європа, що все ж хотіла справедливо розв'язати цю болючу хвилину. І вона хотіла може переконати, а може сама переконатися. — Хочеш вишневі хуторі позаводити? Гляди, щоб не закрутився цей райок, як трісочка у вирі . . .

— Що захоче нарід. Може хуторі, а може й літаючі вілли . . . Аби самостійно.

Європа при цих словах потурливо-іронічно всміхнулася.

— Голубонько моя мила! Гарно ти говориш, але нам з тобою треба до іншого тепер братися, а не за самостійну . . .

Україні аж спазми підкотилися до горла, так її ударили ці облесні слова: „голубонько”, „дитино” . . . До чого це, коли . . .

— Еге, дитино! — так само посміхається Європа. — Тим, що іменуються самостійними, від того не краще. Жадна з вас не може жити цілком самостійним, відокремленим життям. То — фікція.

— То я хочу такої фікції! — уперто відказує Україна.

— Всі ви залежите одна від одної. І це — я. Гая не йняла віри. Європа взялася за розум?

Також і Зевс не може вийти з дива. Ого! Європа не така дурна, як він думав. От чого вона хоче.

Хто з них вірно зрозумів слова Європині, — не знати. Україну вони тільки вдарили. Казав пан: кожух дам, — та слово його тепле... Так і москаль мовив, як помазав по губах Уесесером.

— Я думала, ти рідна мати, а ти — мачуха! — холодно, майже вороже, бовкає Україна.

Але Європа ласкава, терпляча.

— Не кажи цього! Ти така гарна, така любя мені, — а от прохання твого не можу вволити. І не проси!

— Ти ж обіцяла!

— Не можу! — Задумливо. — Може ще вчора, як формувалися сучасні держави, ти була б і... але сьогодні... Де ти раніш була?

Завжди так! Вчора сказала б: „тобі ще рано”, сьогодні: „уже пізно”. То коли ж?

Україна все більше хвилюється, Європа все розважніше говорить, наче радиться.

— Збагни — не можу! Господарство моє змітає всі кордони між державами, вже жадна держава сама не може існувати. Інакше — загину я. І ти ж зо мною разом загинеш, схаменися . . .

Зевс із насолодою слухає, радісно потирає руки, не втручається. Таки вбив цю ідею в голову своїй гусці. Гая ж, що з неменшим інтересом прислухається до суперечки, тільки хитає головою. Ой, не легко їх розсудити, та не легко . . .

— За що ж ішли на муки й смерть мої герої? За що століттями змагався мій нарід? — вибухла гнівом Україна. — Щоб я? . . . Добровільно? . . .

І не докінчила. Ні! Не може вмерти Україна. Україна живе, і хоче, і буде жити. І ніхто не зможе, замість неї, прожити її життя. Ніхто!

— Будеш жити, Україно! Але треба трохи й поступитися, — умовляла, як могла, розпасійовану Україну Європа. — Послухай мене . . .

— Не хочу я! Це смерть Україні!

— Дурненька, не кричи!

— Ні, буду кричати! Мусиш зараз сказати — чим це я маю поступитися.

Раціо, навіть і той, покинув свою роботу. Дивиться на Україну і очей не зводить. А та, мов гірський водоспад, вирує:

— Хочеш, щоб усе своє забула? Мови збулася? Звичаї занехала? Минувшини відреклася? Щоб замовкла моя пісня, хочеш? То все ж це — я сама. Собою маю поступитися?

Гаї мило слухати таке. І чого ця Європа скаржитися на своїх дітей? З такими дітьми — гори можна пересовувати з одного місця на друге.

І Зевс любується. Ні, він їй таки відбере від москаля! Що за норовистість, що за постава! Який темперамент!

І в цю мить Раціо впіймав себе на думці. Чи захотіла б ця дівчина зв'язати свою долю з його?

Навіть Європа якось зм'якла. Вона журливо і ще ласкавіше примовляла:

— Ти думаєш, я не розумію, я не відчуваю твоїх жалощів, твого веління? Всім серцем! І мені колись тяжко було відвикати від усього, що серцю любо, як пішла я за Зевса. Та якось перемололося — я й іншою стала, і Європою зосталася.

Україна нічого цього не хоче слухати. Вже нагарувалася на ворогів!

— Але ж збагни: тепер час великих держав. Що ти будеш сама робити?

— Я все бачу, все тямлю, — запекло їй непримирено відповідає. — Та що ж зроблю я, коли

це доходить тільки до глузду: „настав час великих потуг”. А серце любить своє — що ти йому зробиш? Нестерпно — стати погноєм для „великих”. І я хочу поєднати те, що від глузду, з тим, що почуття каже. Це злочин?

Це та дівчина, якої увесь час шукає Раціо. Це те, що йому так бракує. Ах, як мало для повноти-гармонійности одного сухого глузду! Але як же справді пов'язати її волю до життя з неблаганно-стрімким гоном людства до здобуття нової рушійної енергії? Цей гін доступний тільки великим потугам. Відсутність кордонів, великі кошти на експериментально-наукові досліди, на побудову новітньої техніки. Хіба ж відокремленими зусиллями кожної одної держави можна це здійснити?

Європа має раціо, але має раціо й Україна. А він — втілення раціональності — стоїть, забув про свою роботу і не може відірвати закоханих очей від очайдушної дівчини. Її розум каже: „корись”, а вона кричить: „ні, не вб'єш!”

— Тебе ніхто не вбиває, — обережно заперечує Європа.

— Вбиває! Щохвилини, щомиті. Щоб я не думала по-своєму, не дивилася власними очима, не співала. Московський комісар не дасть вільно кроку зробити, безперестань дресирує. Думає душу вийняти, а якусь свою заложити...

Зевс уже з деякою тривогою міряє Україну, прикидає. Чи загнуждав би він її норови? Ех, це

якби так скинути пару десятків років... З такою впертістю... Хоче свого волевияву, га? Творити на повну гру сил, га? „Золоті слова твої, Україно!” — підтакує ще й ота стара қорға, щоб дівчину ще більше збунтувати, га? А та затимила, що для всіх її витребеньок вона хоче мати свою самостійну державу, га? Суверенну, от чого їй захотілося!

Та Зевсові підтоптани нерви натягаються найбільше тоді аж, коли Європа, щось намисливши, нерішучо починає:

— Це... можливо... Тільки...

Він притьмом нахиляється до своєї жінки і тихенько, швиденько щось їй нашіптує.

— Можливо... — докінчує Європа. — Тільки... ти затхнешся, як будеш лише сама собою жити.

— О! — додав і Зевс, піднісши значущо палець вгору.

— Я затхнусь? — засміялася здивовано і зло Україна. — А де ви бачили щось подібне? Вибудувала я своїми руками пишні палаци, а живу в них, як служниця. Ось коли протухну! І чи можу я хоч хвилину терпіти таке й не кричати на весь світ?

„Служниця була б з неї моторна й спритна”. — Зевс радий, що сама ж Україна підказала потрібне йому слово. — „Тільки як її приборкати?”

Але Європа ще не закінчила своєї думки. Вона мигцем глянула на Зевса і казала:

— Не іритуйся так, дівчино, а слухай мене. Я через оцього тирана, — ще раз зиркнула мельки на Зевса, — смертельно хвора. Вся в ранах. Він нацьковує народи мої одні на одний — щоб самому панувати. А лихо все на мене виливається. Рани народів — мої рани. Якщо загину я — не бути й тобі. Якщо я виживу — о, вже не буду сліпою іграшкою в руках цього расового визискувача. Я всіх об'єднаю в спільноту. Процвітеш і ти неповторним цвітом — понесеш його до світової скарбниці. Станеш тим, чим мрієш стати. А втім, ще й більшим. Поможі ж мені, не йди своїм пихом!

Раціо відвернувся й узявся за роботу. Не варто гаяти часу. Очевидно, мама її умовить. Жаль...

„Жаль... Ця Європа — звичайнісінька імперіялістка з тріскучими словами”, — розчаровано думає собі Україна. І каже:

— Набридло мені тягнути чужого воза. Хоч тачка, аби своя.

— Не тачок тепер вік, а літаків! — врозумляє Європа.

Ох, діти, діти нерозумні! Кожне тільки себе бачить. Вони зовсім не відчують тієї спільноти долі, якою ми всі обплутані, з якої не можемо вийти...

Спільнота! Скільки раз лунає це слово, хто на неї тільки не покликається. А де вона?

— Нащо мені твоя спільнота, коли мене не буде? — похмуро відказала Україна. — Чись щастя коштом моєї загибелі!

Проклятий закутень! Непримиренний закон боротьби! Ах, то вже ясно, — де боротьба за себе, там нема місця спільноті...

Гая слухала все це, слухала — і вже не витерпіла. Якби не був за спиною цей Зевс, то Європа не була б така вперта. Дівчина мусить на своєму стояти, допоминатися. І Гая легенько виводить змагання Європи та України із закутня, вона до України каже:

— Європа складається і з тебе. Болітиме тобі й вона страждатиме.

Дівчина вдячно подивилася. Правда!

— Твоя правда, богине, без спільноти біда. Але ж і мені її треба. Я розрубана на шматки. Поділена між п'ятьма хижачками. І мене зцілить тільки власне самоврядування. Невже ж...

Європа знову вагається. Якщо лише самоврядування... А Гая підказує:

— В цьому мати тобі відмовити не може.

Зате Зевс, що пішов був геть, ніби й не цікавився, знову опинився біля Європи.

— Європо, не забуваймо за господарство! Хто робитиме, як усі поробляться панамі?

— Де поневолення, там нема спільноти! — застерезливо згукнула Гая, а потім по-старечому відмахнулася рукою. — Про мене! Хай життя вас учить...

Україна ж тільки зиркнула на Зевса повним зненависти й завзяття поглядом.

— Однаково, боротимусь. Хоч загину, а хоч переможу!

Зевсові це дуже сподобалося. Він явно глузливо, явно зловтішно дивиться на Гаю.

— Так боротьба?

— Ні, спільнота! — затялася Гая.

Європу взяв розпач. Ніхто! Ніхто її тут не може зрозуміти! Вона ж — жива, неподільна істота, а не зшите з різнокольорових лоскутків рядно, розвішане на мапі!

— Та всі мої частки прагнуть злитися — ідеї, надра, шляхи, господарство! — майже стогне вона.

Зевс від задоволення аж свиснув, аж руки потирає. Ні, Європа не така дурна, як він думав. Покричить, погаласує, а тоді робить, як він хоче.

— Тільки матір те може знати! У кожному з вас — моя частка, я ж з вас усіх складена. А ви... — ламає руки Європа.

— Та вже чули, чули! — холодно відповідає Україна. — Діти он вбивають одне одного, мільйон-

ни лежать на бойовищах, а мама по курортах вигулюється . . .

— Що ти сказала?

Ужалена скочила Європа, з погрозою до України:

— Що-о ти-и сказала!?

Україна з холодним майже презирством:

— Я сказала: німці з москалями на моїй землі воюють, села й міста мої палять, навіть річки горять, бомби розвертають надра, гуркоти стрясають повітря, все руйнується . . . А ти й не знала?

Європа вся зів'яла. Сталося! Мара війни вже виповзла із зав'язаного мішка.

— Пане Зевсе, я ж вас просила зав'язати мішка якнайтугіше! — гримнула вона на свого чоловіка.

Зевс ліниво переступає з ноги на ногу і вдає, що хоче позіхати. Він же казав їй . . . А вони тут воловодяться . . .

— Мерщій, Раціо! — уривчасто-енергійно дала наказ Європа. — Швидше машину лагодь. Зараз мусимо летіти. Україно, ти сідаєш біля мене, можеш мені цих скажених псів війни на ланцюг узяти. Підіймай усе, що в тебе є живого. Європа вже більш не може терпіти поневолення одного народу другим. Раціо, ти готовий?

Раціо по-військовому виструнчився і відрпортував. Машина буде готова лише узавтра в цій порі.

— Літак мусить вилетіти зараз! — не терплячим заперечень голосом гримнула Європа.

— Але... — почав був Раціо.

— Та чого там!... — по-старечому протягла Гаа. — Як треба, то треба. Сідайте мерщій!

І щотільки вона сказала це, почулося рівне дихання машинової апаратури. Машина наче спала — і раптом прокинулася. Дивуватися не було часу, Європа, Зевс, Україна, Раціо похапці увійшли східцями у середину літака.

А тим часом все покриває смеркання і за нею пітьма.

5

АЛЕ це ще не ніч. Молочно-блакитні тумани клубочаться над землею і надають хвилястим степам мирного, замріяного настрою. Пахне татарське зілля і чебрець, а на обрїях, позакутувані блакитними туманами, мріють обриси могил.

Одна могила стоїть зовсім близько. На її вершкy, у траві, стоїть кам'яна баба. Вітер і дощ тисячолїть облупили її, особливо постраждав ніс. Але в руках, складених на животі, потрїпаний бал-бал все ще цупко тримає кам'яну чашу.

Бал-бал спокійно дивиться на срібну стяжку Дніпра, туди десь униз. Там пливе козацька байдарка. Десять козаків у білому одягові, з чорними оселедцями за вухом, гребуть і в такт співають:

*Будем жити, вино пити,
Янигарів бити . . .*

Бал-бал дивиться. Як то вони перескочать Не-наситець? Во берег не такий, як то здалеку здається. Там громадаються скелі, там піна клеко-тить і бурує, гуркіт заглушує козацьку пісню. Вода кипить, спадає із скельних висот і стає пі-ною та бризками. Чайки літають над цією ди-кою красою.

А вода прибуває. Заливає вона каміння, зали-ває скелі, заливає береги. Все заливає.

А бал-бал дивиться. Що ж то буде?

Що буде? Дніпрельстан. Через Дніпро прос-тяглася гребля, сяють поодинокі вогники, а де-далі їх більше. І враз — все навколо залите електричними вогнями нового міста. На очах ви-росло це місто, там, де тирса шелестіла і мінився степ гульливою хвилею трав.

І все ж таки бал-бал не виявив жадних ознак здивування. Дивиться з-під посічених вітрами ку-черів та цупко тримаючи кам'яну чашу на животі.

Чує він, як у свято вогнів врывається плач за-водських сирен. Тривожно й тоскно людям на серці, повітря само наче заридало. Не заридало, а загуркотіло, зарубало, загарчало. І згасли вог-ні. Лиш інколи силюета міста стверджується у від-блисках від летючого вогню.

Гуп-гуп! Гуп-гуп! Ритмічно гупають вояцькі чоботи по греблі Дніпрельстану. На схід, на схід... Піхота відступає. І раптом...

Аж бал-бал здригнувся. Гребля, а з нею й дивізії піхоти злітають у повітря. Все впереміш: люди, велетенські брили бетону й заліза, фонтани води. Крики й прокляття. Люди виють, собаки скавулять...

Аж бал-бал здригнувся. Та це ж не ворог, це ж свої зірвали греблю, не діждавшись поки перейдуть вояки! А тепер ринула вода, заливає все-все на своєму шляху, всю ту долину, де стоїть кіннота-краса. І побачив бал-бал замість вишикуваного в бойовій поготові блискучого кавалерійського полку, купу тіл, кінських і людських. І побачив, як усе перемішалось. Хто пливе, намагаючись перемогти водяний вал, хто хапається за кінську гриву і разом з нею тоне, — люди і коні мелькають і гинуть у потопі, зробленому своїми ж.

А нагорі стоїть бал-бал і дивиться загадково. Він знає, чи потрібно це. І як потрібно, то кому і нащо. Нащо переорано лани з достиглою пшеницею. Нащо побито комбайни. Нащо пожежі в степу. Нащо?

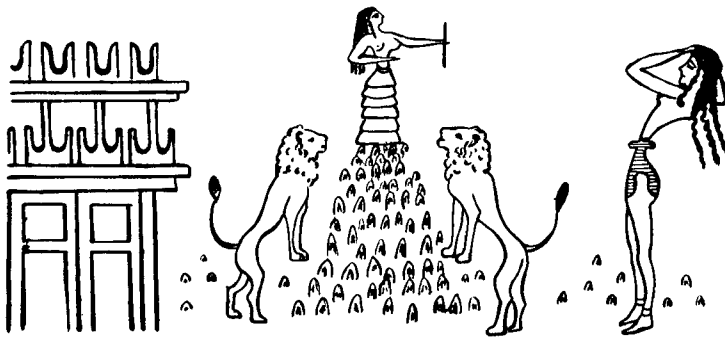
І не знати, чи ще ніч, чи таки день уже. Небо в чорно-зловісних тучах, а крізь них проривається з заходу червоно-кривавий промінь. Ото в цих зловісних відблисках пожеж і страшного кривавого променя повз могилу плентаються отари овець, череди дворогів. На схід, на схід...

На них дивиться з високої могили кам'яна баба, — теж криваво-червона, скупана у відблиску кров'янистого променя. Дивиться, не випускаючи камінної чаші з рук.

Навкруг нього лежать мертві вояки, порозкидані руки, наче обняти землю хочуть. А бал-бал дивиться, — загадково-спокійно...

ЧАСТИНА ТРЕТЯ

1

 АСЛИВА путь! — гукає Гая до подорожан, урочисто піднявши догори руки. — Не забувайте ж про стару вашу бабуню!

Вже всі сиділи у літаку, поприпинані ременями. Ну, вже, нарешті, полетять. В час добрий!

— Я небавом прибуду! — кричить Європа крізь шум моторів. — Ще ж ми не докінчили нашої роз...

— Ой! — раптом закричав нелюдсько Зевс.

Що сталося?

— Ой, зуб! — просто ревів Зевс.

Європа з пересердя й сама ладна була заревти так само. От, лихо! От, уже морока з цим стариганом!

— Чого ж він у вас не болів тоді, як ми тут дарма сиділи?

— Ой, болить!

„Не буде йому й вади!“ — сердито думає собі Європа. Але...

— Раціо, чого ж ти дивишся? Зарадь йому. Так ми й повік звідси не виберемося...

Раціо зараз таки підійшов до тата й намірився розтулити Зевсові рота. Але Зевс руку Раціо відхилив і застогнав:

— Не хочу! Він зараз почне рвати! Не хочу! Ой, болить!

— Але там, — показує Європа десь на північ, — там б'ються! Нам треба бути там!

І майже люто:

— Ви ж знали, що там знялися заграви, — чому мовчали?

Зевс винувато скривився.

— Хіба я не казав?

Європа ще дужче лютує:

— Я вас благала припинити війну. Досить!
Європа більш не хоче йти на вашому налігачеві.
Я вам наказую, нарешті, перестаньте скиглити.

Зевс крізь стогін мимрить, хапаючись за щоку:

— Війна неминуча. Не моя вже над нею сила.
Так чи інакше, вона розгоратиметься... О-ой!
Це — закон...

— Та зрозумійте ж — там вмирають, там руки й ноги відривають, кишки злітають у повітря, там... — в презирстві своєму вона не знає міри.
— У вас якийсь гнилий пеньок заболів і ви вже трагедію з цього робите, а там мільйони через вас звиваються в корчах...

Зевс нічого цього не слухас. Він молитовно складає перед Гасю руки й благас:

— Паніматко! Ти — єдина моя надія! Замо́в зуба! Защепчи!

Він якось там виповзає з літака, увесь час хапаючись за щоку, і відразу падає, качається по піску.

— Паніматко! Повік дякуватиму! Що захочеш, зроблю!

— А, бодай ти в чуді стогнав! — не витримує знову Європа.

„Ну, справді! Яке ж право має він примушувати інших мучитися, коли сам не може стерпіти звичайного зубного болю?“ — думає собі Україна.

Гая хоче щось таке ж ущіпливе сказати, але її доброта бере гору.

— А, менше з тим, — каже тільки вона й підносить руки д'горі, відразу пройнявшись містичним слявом, б'ючим зсередини її ества. Наступає урочиста тиша, тільки Гая шепче заговор.

І минає ще мить, — Зевс підводиться на ноги. Здивовано, а водночас з величезною полегкістю.

— Невже це в мене щойно були такі дикі болі? Дивна сила! — мов новонароджений, каже він.

Дивна сила. Враз, як вітром звіяло. Яке щастя — не болить . . .

Зевс побожно цілує Гаї руку.

— Як дякувати тобі, паніматко?

Він знає, що нема тут чим віддячитися і що зараз він сяде в літака та й може назавжди забуде про цю хвилину.

Але Гая вже руки Зевсової не випускає.

— Ну, тепер зажди, — каже вона. — Заждіть усі. Я хочу в нього щось запитати.

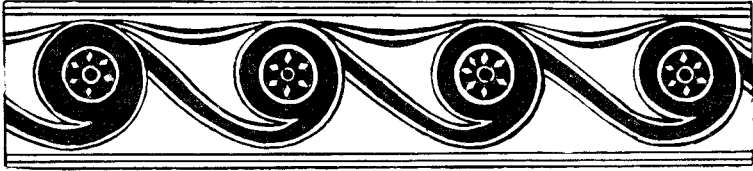
— Бабусю, нам ніколи, — не може стримати своєї нетерплячки Европа. — Війна лютує, ми її не встигнемо пригасити, якщо запізнимося ще хоч на хвилину.

— Е, війна не втече! — каже стареча мудрість. — Пригасите цю, —внезабарі почнеться

друга. Ось нехай нам наш Зевс краще скаже, для чого це він нацьковує один нарід на другий. Він так і не сказав, хоч ми й допитувались. Ну, Зевсе, кажи! Чи заради оцих двох дам?

Гая простягнула руку, війнула рукавом, — і всі побачили . . .

2

КЕСЬ невелике місто побачили вони, якийсь майдан. Криві вулички порозбігалися в усі боки, десь там нагорі здіймаються бійниці замку, а тут по боках туляться дерев'яні ятки, рундуки. Хтозна, де й коли існувало це місто, але всім воно таке рідне, знайоме, як спогад дитинства.

На порожній майдан вибігає Демократія, дама середніх літ, може навіть і не дама. Занадто звичайне та просте на ній убрання: біла блюзочка і синя спідниця. Одне волосся тільки й прикрашує її стандартність — воно важким вузлом лягає аж на шию.

Демократія вбігає із великим дзвоном у руках і калатає з усієї сили, вигукуючи:

— Гей, люди! Великі й малі, багаті й злидні, розумні й дурні, щасливі й нещасні! Шевці, муля-

рі, бляхарі, теслярі, гречкосії! А сходьтесь сюди, щось маю каза-а-а-ти!

Та замість цього простолюддя виходить з-за рогу одної кривої вулички друга дама. Видно зразу, що це — Аристократія. Вся її велична постава, всі оці блискотки, миготіння при кожному її повороті говорять про це. А надто оця дядема на голові, що сяє самоцвітами. Вона не йде, а пливе — бундючно, манірно. Весь її вигляд каже: що це за галас? Хто це так репетує несамовито?

Її появи Демократія не зауважила навіть. Вона хазяйновито тягне скриньку з-під мила на середину майдану і оглядається ще за чимсь . . . О, вже хтось і прийшов! Та, побачивши даму в миготіннях, зморщилася. Не дуже то вона таких просила! Тут треба з масами говорити, а не з цією розцяцькованою лялькою. Але як усі, то всі . . .

— Пані прийшли на митюжок? — запиталася Демократія привітно, під привітністю ховаючи іронію.

Аристократія на запитання не відповідає. Вона в льорнетку розглядає цю простацьку креатуру.

— Здається мені, я тут господиня! — каже, зрештою, вона. — Чого це ви прийшли тут галасувати, наче у себе вдома?

— Майдан нічий і наш, — знизала плечима Демократія.

— Майдан належить мені особисто! — з гонором притиснула Аристократія на „мені”.

Демократія аж спинилася на мить.

— Дозвольте, хто ж ви? Дідичка тутешня? Магнатка?

Ще більша погорда вимальовується на лиці у Аристократії. Видко, з ким має справу. Мабуть це одна з тих, що почерпнули премудрости з політграмоти. Такій втокмачиш!

— Коли я кажу „мос”, то тому, що втілюю собою весь нарід. Я, — ще згірдливіше додала, — його екстракт, я — той спектр, де схрещуються всі промені. Коли ослабну я — ослабне весь нарід. Якщо в мене на щоці сяде прищик — всьому народові лихо. І тому мене нарід повинен леліяти. О! — закінчила Аристократія, поглядаючи, чи справило це яке враження на Демократію.

Але Демократія зрозуміла все це по-своєму. Вона іронічно запитала:

— То ви може модерна богиня? Нового випуску? Нової марки?

І щоб остаточно принизити Аристократію, глумливо додала:

— Боги давно померли!

— А! — тупнула з досади ногою Аристократія. — Ви все ладні звульгаризувати. Це ваше амплюа — підстригати все під один гребінець.

— Зате вам досить збидлити одно: весь нарід,
— з тією ж холодною іронією відтяла Демократія.

— „Нарід!“ „Нарід!“ — перекривила Аристократія. — Кого ви думаете цим обдурити?

Аристократія всією душею ненавидить цей рід людей. Вона їх бачить наскрізь, у них усе фальшиве, навіть зовнішність. От оця вдає простачку „під нарід“, а насправді ж . . . І щоб відразу знищити зарозумілу простачку, вона каже:

— Оця фальшива балаканина про рівність на землі. Рівність, ха! Була, та загула. Тепер, хіба, межі диких. А ви ж претендуєте на прапори найпоступовіших ідеалів майбутнього.

Гостра розмова, здавалося, переливалася вже через вінця терпеливості і от-от мала б зірватися, — але річ у тім, що обидві вони ніколи інакше не говорили. Та інакше й не могли б існувати. Може вони й існували на світі завдяки одна одній? Будь-що-будь, жадна з них не оминала нагоди уштрикнути другу в болоче місце, — в цьому і був сенс їх ненависно-взаємозалежного існування.

Демократія побачила, що люди — шевці, кожум'яки і гречкосії — вже почали збиратися. Але дивнеє диво: наглядівши царську постать Аристократії, кожне знічувалося й зникало за ятками. Вони були й далі самі на майдані. Це дало їй нагоду ще раз кольнути Аристократію.

— Дивіться, як утікають. Ви — якесь страшилице для народу. Жахаються вас. Чого б то? Така краля!

Аристократія глянула через плече, по скісній лінії.

— Оті? Чернь, пролетарі, убогі духом! Каліч! Щоб прикрити своє убоге каліцтво, вигадали собі вас.

Але Демократія не збилася з раз узятого тону.

— Люди праці — каліч? Вони робили ці діаманти — а носите їх ви. Не знаю, чия більша слава!

Аристократія це знає.

— Моя, бо я їх ношу, — каже вона недбало.

— Цікаво! Ота каліч вам їх подарувала?

— Мені треба було — я й узяла. І не питала нікого, сама взяла.

— Так, так, — потакує і Демократія. — Не новина . . . Всяке багатство нажите нечесним шляхом. Або грабунком, або визиском . . .

Діаманти аж самі наче з жалем дивляться на цю простацьку Демократію. Невже вона не розуміє такої простої істини?

— Всяк радіє, як бачить їх на мені, — каже Аристократія самовпевнено і викликає глузливе:

— Авжеж!

— Це для всякого знак, що нарід щасливий, що багатий, що нічого йому не загрожує. Я — втілення народу і через мене він виявляє себе. Зрозуміли? А діаманти...

— А діаманти, — ловить Демократія, — краплини поту й крові його. Щоправда, сяють гарно. Але скільки то в них вкладено страждань? Мабуть, заважко носити...

— Ані трохи! — легковажно відповідає Аристократія. Якщо й загинуло там з мільйон задля цього блискотельця, — біда невелика. Мільйонів вистачить. Але коли не сятиму я, — от тоді прийде погибіть на всіх!

Демократія зловтішно всміхнулася. От зараз вона вщент розіб'є цю зарозумілу панію! Її ж зброєю. Ну, так...

— Ну, так! Ви одна, — нас мільйони, — каже вона підступно. — Хто ж більшу силу має?

— Я!

— Чим же ви природі миліша? А я собі думаю, — ви не вартіша за амебу. Закони природи і для вас, і для амеби однаковісінькі.

Аристократія скипіла. Зблідла й почервоніла zarazом аж до вух. Скочила:

— Неправда? Рівности нема в природі! Нема братерства! Нема свободи!

А Демократія собі посміхається чемненько і питає далі, аж до ненависти спокійно.

— Де ж та вага, що зважила б вашу доцільність, зважила б амебину — і показала, хто потрібніший у вічному кругообігові всесвіту?

Ах, вискочка, ах, парвеню без роду, без племені! Ах... Аристократія не добере й слова такого...

— Ви занадто нікчемна, щоб так зо мною говорити! Хто ви, що ви?

— А ви?

Це вже понад усяку міру! Аристократія, еліта, вибрана, — повинна відповідати, хто вона! Та ж людські об'єднання тільки тоді й були сильні, як була сильна вона. Інакше — підупадали, гинули, розсипалися. Та ж вона — центр, кістяк, опора... Воля народу!

І що Демократія відповіді не діждалася, то почала, задьористо стріпнувши головою:

— А все ж, — родовитіша я! Свобода, рівність і братерство — не витвір вискочок вісімнадцятого століття, як думаєте, а забутий секрет сивої давнини якого не можуть розшифрувати сучасні покоління. Проте, мрія про них ніколи не покидала людського серця. З цими трьома зв'язане все найшляхетніше у людській вдачі.

Прийшла черга й Аристократії реготатися.

— Те-те-те! Дай, Боже нашому теляті та вовка з'їсти!

Демократія ще задьористіше:

— А все ж родовитіша й глибококорінніша я!

— Ні, я!

— Ні, я!

— То доведіть!

— І доведу! Почну з братерства. Дай, Боже, вам мати таку велику рідню, як моя — увесь світ, із небом та сонцем разом. І ви зважуетесь змагатися з такою силою?

— Ідеалізація примітивного невміння виділити себе з природи. От так козир! — регочеться Аристократія. — Там не було свободи. Ваша карта бита!

— Там усі хотіли одного. Оце й була свобода.

Аристократія тріумфує. Свобода... примітиву. Ні, хай ця вискочка покаже зразки сьогодинського дня!

— Де буде спільнота, там буде й свобода! — відбивається Демократія.

— Я — спільнота, але не потребую жадної свободи...

— Ви? — з наглим поворотом іронії запитує Демократія. — Спільноті незнайоме почуття презирства...

Та останні слова її пропадають, бо видива зникли, їх проковтнув обрій.

3

ВІДИВА зникли.

Гая зідхнула.

— Оце такі. Вічно гризуться.

— Я ще був малим, як вони вже з'їдалися.
Ні та, ні друга не поступиться, — каже Зевс.

Головне, кожній здається, що тільки вона одна має право на існування. Хіба життя таке убоге, як кожна з них окремо?

Європа аж тепер очутилася. Вона все ще наче приглядається й прислухується до герцю. На решті, запитала:

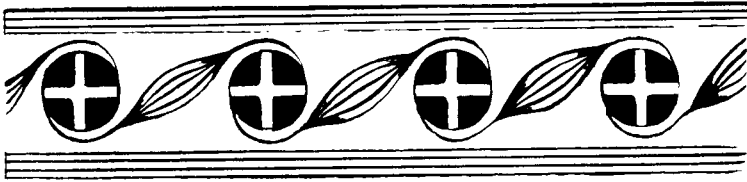
— То це заради них ллється людська кров?
Оцих драпіжних конкуренток?

Зевс заперечливо похитав головою. Ні.

— Ні? — перепитала Гая. — То може заради оцих двох?

І що вона робить, ця Гая, щоб викликати видива? Україна вже тихцем приглядається. От тріпне своїми рукавами, як лебедиця крильми, і...

4

ВСІ вони побачили Націю. Нація стоїть посеред великої площі, оточеної палацами й парками. Це — приваблива жінка у фесричних шахах. Легкі й етерні серпанки окутують її ставну, сильну, але не опасисту постать. Кольори одєжі міняться, і важко вловити, який це колір: чи блакитний, чи фіялковий, чи пурпуровий, чи зелено-золотистий, як крило павича, чи багряно-рожевий, як схід сонця. Все там є.

Нація стоїть, як монумент, на постаменті в сміливій позі, закинувши голову, чекає удару.

А на неї замірився Пролетар Клясович. Це — невиразний чоловічок у сірому робочому вбранні, з розстебнутою на грудях сорочкою. Він грубо кричить:

— Ану, скидай оцю романтичну машкару та покажи своє справжнє дрібнобуржуазне обличчя! Бо я сам зараз здеру її з тебе!

Нація з погордою дивиться на цього блазня. Хай лише спробує доторкнутись!

— Відійди! — каже значущо вона. — Ти не годен мені у слід вступити.

— А може я й не хочу у твій слід вступати! — задирається Пролетар Клясович.

— Тебе ще на світі не було, як я вже вершила долю народів, — проказує так само значущо Нація. — Коріння моє сягає аж до тих часів, як істота...

— ...коріння, але трухляве. А я — зерно майбутнього жнива, — умудряється її перебити Пролетар Клясович.

— Я — спільнота крові.

Пролетар Клясович розреготався, як навіжений:

— Спільнота крові! Ха-ха-ха! Спільнота крові!..

Нація дивиться на цей божевільний регіт і знизує плечима. Раденький, що дурненький. Роздільно проказує:

— Нація — спільнота крові.

— Ха-ха-ха-ха! — заливається Пролетар Клясович. — Покажи мені хоч одну націю, де б

не змішалоя якої тільки хочеш крови. І то не раз, а по кілька раз.

В очах Нації пробігла іскорка проникливої цікавості.

— А що ж, по твоєму, я? Мильна булька? Повів етеру? Буржуазна вигадка?

Пролетар Клясович трохи змішався. Він навіть відступив крок назад і промимрив:

— Ні, не вигадка, але . . .

— Але?.. Ну, ну, кажи, — підбадьорила Нація.

Пролетар Клясович недовго був такий розгублений. От він уже сів на звичного коника й почав смалити:

— Але інтереси кляси в середині нації на ножах з інтересами іншої кляси. Інтереси кляси міжнародні. Оце я розумію спільнота! Яка сила, яка міць! Вона, кляса, рухає вперед історію. А ти що? Параван для махінацій міжнародньої кліки імперіялістів.

Нація з деяким недовір'ям озирається на саму себе.

— Параван? — промовила таким голосом, як людина, що почує про себе новину, якої досі й сама не знала.

А Пролетар Клясович уже дуже добре почувається на своєму звичному коникові й смалить далі:

— Безперечно. Ти — гра на атавістичних почуттях. Як колись хижаци-февдали грали на релігійних забобонах та під маркою релігійною примушували простолюддя чубитися й приєднувати нові князівства, так тепер і буржуазія використовує атавістичні національні почуття...

— Казав би вже — забобони... — іронічно вставила Нація.

— ...і вершать свою міжнародню хижацьку політику. А довірливий простий люд віддає себе на проживу, засліплений оцими, нічого не вартими, національними почуттями...

Здавалося, Пролетар Клясович ніколи не скінчить. Так у нього гладко те йшло. Проте, Нація знайшла момент, щоб запитати:

— І чого це він такий засліплений? Вони ж нічого не варті!

Дивний був цей промовницький апльомб Пролетаря Клясовича. Як тільки Нація підкладе йому яку трісочку, так він і втікає від промовця. Пролетар Клясович розгубився знов і забув, що далі казати. А Нація похляскала чоловіка в сірому по плечі і поблажливо сказала:

— Ех ти, папужко! Тріщиш свої трафаретні, завчені фрази й не бачиш, що сам собі суперечиш.

Та Пролетар Клясович вже отямився. Він чванливо поправив свою блаженку шевелюру.

— Попробуй розбити мій монолітний світогляд!

— Нащо мені трудитися? — всіхається Нація. — Само життя вже давно його розбило.

— Кажи, послухаємо! — самовпевнено пускає він кризь зуби.

— Ну, то й послухай! — „Пролетар не має батьківщини”. От, потішив! Чи може хто існувати без батьківщини і чого варт такий безбатченко?

Пролетар Клясович, почувши з чужих уст цю першу заповідь пролетарську, яку він повторював не раз сам на всі лади, тепер здивувався, як безглуздо вона звучить. Ну, так, може це слабе місце, може його треба інакше висловити. Але це ж не все в його світогляді. Ну, далі?

— „Бий буржуїв-кровососів!” „Крой, Ванька, Бога нет!” „Геть генералів і панів! У Чорне море їх!” „Далой, далой монахов, раввінов і попов!” „Знищити куркуля, як клясу!” Ну, перебили всіх — а далі? „Ліквідувати кляси!” Ну, зліквідували, ну, прийшли до „безклясового соціалістичного суспільства”? А далі? „Ліквідувати самого пролетаря, нема в нас пролетарів, є трудящі!” А далі?

Нація жде відповіді, та щось не чути її. Пролетар Клясович мовчить. Нація почекала і почала сама відповідати:

— А далі он що: на другий день понаростали свої кровососи, свої пани й буржуї, свої генерали. З пролетарської ж таки кляси. І такі самі експлуататори, що й зліквідовані, тільки хамуватіші. Знайшлося й своє сонце, свій бог. Тільки й різни-

ці, що соціалістична влада обходиться народові не дешевше, а безмежно дорожче, ніж старорежимна. Більш на народній шії дармоїдів понасідало. Сам єзуїт Максим Горкій ускочив не в один мільйон, не казати вже про Агітпопа.

Нація почекала. Може що на це скаже Пролетар Клясович? Але він тільки й знайшов, що запитати:

— То при чому ж тут я?

— Здорові були! — здивувалася Нація. — А при тому, що нарід, який піддався на гачок твоїх гасел, стає знесилений, обезкровлений.

І, наче навчаючи школяра, з притиском проказала:

— Все те, що витворилося в поході до майбутнього, — все потрібне для нації. Всі стани, всі кляси потрібні . . .

— І попи, і пани? — надумався, нарешті, що запитати Пролетар Клясович.

— Хірургія тут не до речі. Не бити, не глушити цілі верстви, не знесилювати нарід, а об'єднувати, щоб одне одному були корисні. Як у одному тілі всі органи.

— Е, ні! — обурився Пролетар Клясович. — Так, чого доброго, ти ще й до монархії договоришся.

— Нащо мені договорюватися, як ти вже дожився до воєнно-деспотичної монархії.

Пролетар Клясович раптом повеселішав. Він так зрадів, що от зараз візьме гору, аж не дочув ущипливої зауваги Нації. Удав зовсім плохенького.

— Ну, добре, не будемо сваритися! — почав він. — Може й маєш рацію. Що живе, те живе й жадні теорії не в силі винищити його.

Від несподіванки Нація аж розсміялася. Що то — чужим розумом напханий. Як легко його переконати! А Пролетар Клясович вів своєї далі:

— Що живе, те живе! Так? Так! Ну, то на кін історії виступила нова сила, я, Пролетар. Кляса жива, діюча, повна молоді енергії і сили. Цього ти й не помітила? Ти, що там уже не кажи, відмічена червоточиною відмирання, а я . . .

Нація сторопіла. Ні, не така то вже легка перемога. Але бере себе в руки і каже:

— Всяк знає, що колись доведеться помирати . . . Навіть сонце згасне. Але коли то ще буде! Може ти якраз і раніше за мене сконаєш.

— Не думаю, — недбало каже Пролетар Клясович, колупаючи пальцем у зубах.

— Ну, то самоліквідуєшся. Втім, це все одно.

— Я ще мрію тебе поховати.

Нація вже навіть підняла трохи голос.

— Ей, хлопче, скаменися! Не будь тією свиною, що дуба підриває.

— Лайкою не відбудешся. Що живе, те живе... — дрочиться Пролетар Клясович. Йому це подобається. А то — вчить та вчить.

А Нація з докором дивиться на оце створіння. То вона великодушно дала йому місце в своїх надрах, то вона плекала його, а воно вже зібралось її поховати?

— Ой, дограся, синашу! — тільки каже. — Ти ж іще не відбрунькувався від мене, ти ж іще живишся моїми соками. Чи й ти хочеш так звиродніти, як ота невипечена перепічка Есесесер?

Створіння ж те нетерпляче вигукує:

— Але ж я вже почуваюся на силі керувати долею народів, чого це я маю усе триматися твоєї спідниці? Я оцими своїми руками створив цінності, — диви, які пишні палаці навколо, — і хочу порядкувати ними сам.

Та вона не хоче й слухати того.

— Дай спокій! Вже твій авангард напорядкував! — сердито відказує Нація. — Є мені що разсьорбувати.

Справді! „Несвідому” масу голодом морить, а сам викохує волю у „закритих розподільниках”. „Несвідомого обивателя” натрусом держить у комунальних мешканнях з диктовими перегородками, а сам так і дивиться, щоб затишненько оселитися у п'ятикімнатному мешканні з усіма вигодами...

— Одного тільки не збагну я — чого це такий комуністом зветься, коли в його особистій практиці комунізмом і не пахне . . .

Розуміє це Пролетар Клясович, він недарма скінчив інститут марксизму-ленінізму. Там усе це роз'яснили: не може бути зрівнялівки, той, хто працює для побудови світового комунізму . . .

— Для таких дурнів, як ти! „Царство небесне для вас, а ми, покищо, поживемо всмак сьогодні!” — гримнула Нація. — Ні, я таки не можу зрозуміти цієї феноменальної фальші. Розбещений, розкоханий на пограбованих у маси добрах антикомуніст — твій авангард — силою придукує ту „несвідому масу” голодною працювати для фікції, „майбутнього комунізму” . . .

— Е, ти багато дечого не розумієш, ти відстала, — згорда відказує Пролетар Клясович. — Та що з реакцією говорити . . .

„Та що з таким говорити!” — зневірено думає Нація. — „Боно, видко, з природи таке нудно обмежене. Вп'ялило очі у нашептану візію і світу не бачить за нею. „Науковий комунізм!” Його ніхто ще не бачив, а значить це тільки віра, не наука”.

— А як із того комунізму нічого не вийде, хто понесе відповідальність за скалічене життя мільйонів жертв твого експерименту, ти?

— Вийде! — запевняє зарозуміло Пролетар Клясович. — Я збудую.

Бачить Нація, що цей аморальний тип і не збирається ні за що відповідати. Спитати б цього хвалька, чи він хоч уявляє собі, як виглядатиме той комунізм майбутній. Він же не скаже, бо не знає. Краще дав би людям своїм те, що вже вивтворила без нього Нація. Хоч би дорівнявся до того ступня добробуту, що настав природнім шляхом, без його кривавих експериментів.

Все ж таки оце створіння — її поріддя, — і хоч замірився на неї, Нація примирливо каже:

— Знаєш... Моя сила в тому, що в надрах моїх не одна суспільна форма зродилася, а з них знов нові. Не один розквіт, не одне згасання переживу ще я. Держись мене, як хочеш мати місце на землі...

— Нащо ти мені здалася? — вигукнув Пролетар Клясович. — Я краще триматимусь культури соціалістичної змістом, національної формою. Так буде вірніше!

— Я такої не подибувала, це ще одна фальш! — гостро заперечила Нація. — В міжпланетному просторі...

5

О далі казала мінливокольориста Нація і що їй відповідав сіровбраний Пролетар Клясович — невідомо, бо вони раптом зникли. От, зникли, як тільки стріпнула Гая своїми рукавами, мов крильми. Може одна Україна могла б догадатися, але тільки не Європа.

Європа сиділа, обхопивши руками голову, наче у відчаю. Як їх, усіх цих, помирити, як до одного цілого звести все? Де ж та спільнота, яка вона? Всі вони про неї говорять, а ніхто не бачив увічі. Вони ж усі — тільки з'їдаються. Голова йде обертом!

— Бабусю, я пропаду без спільноти! Я заплуталася. Скажи, що робити, де її знайти? — простогнала Європа, як уже всі переконалися, що видава зникли безслідно.

— Нам Зевс ще не відповів. Хай каже! Це він їх усіх поставив сторч одне проти одного, — відказала на це Гая.

Та Зевс мовчить. Йому здається, що тут нічого й відповідати.

— Війна — то розвиток життя! — нарешті, бовкає він. — Одне гине, друге розвивається... його коштом...

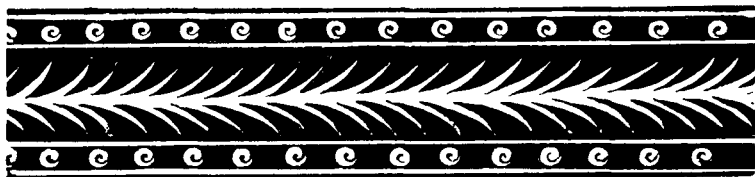
— Якщо війна — розвиток, то нащо руїна? Хіба прогрес може йти тільки в парі з знищенням? Хіба можна жити коштом самопожирання? — настирливо кропила Європа бідну Зевсову лисину, а він нічого на те не міг відповісти. Він мовчав.

— Ось я бачу ще когось, — стріпнула крильми-рукавами Гая. — Може ці нам щось скажуть.

Раціо придивляється на ці дві кумедні фігури, що йдуть по піску над берегом і вимахують руками.

— А, я їх знаю, — вигукнув він. — Це ті два крикливі мудрагелі.

6

 ДИН був високий та, як жердка, худий. Другий — низький і товстий з розкішною бородою. Худий був, крім того, у середньовічних латах залізних, весь обтиснутий і гострокінцевий. А товстий у якомусь широчезному балахоні, що його поли метлялися на всі боки. Обоє вони так кричали, що вже здалеку чутно було кожне слово.

— Я — ідеаліст! — намагався перекричати високий. — Лише дух — творець усього видимого й невидимого!

— Дух — витвір матерії! — перекрикував товстий мудрагель із розпущеними полами. — Дух — тільки надбудова, функція!

Високий мудрагель в обуренні на хвилину спинився.

— Ідея породила світ. Без неї ніколи не виникло б жадної матерії, — гримнув він і тупнув ногою, як жердиною.

— Ти краще став би з голови на ноги, — розставив свої два кадовби-литки бородатий, — та побачив, що жадна ідея не існуватиме без підпорок баз і з десятка прибудовок. Ось, як я. Ідея тільки в голові, а база тут, в ногах.

Перший крикливий мудрагель демонічно розреготався:

— Це — філософія з марксового талмуду, діду! Матерія оформлюється так, як задумано ідеєю!

— Що? Талмуду? — зловтішно розгріб пальцями свою бородяку товстий. — О, ти ще не одну ідею з цього талмуду позичиш!

— Я? — зморщив перенісся, аж ніс пішов десь убік, високий ідеаліст. — О, то вже ніколи в світі!

— Але ти вже не раз позичав! — хитренько підморгнув товстий.

— Що я позичав? — грізно наступав на нього ідеаліст. — Коли? Де?

— Ідею духа — раз! — загинає пальця матеріяліст, солоденько посміхаючись, що, власне, найбільше виводило з рівноваги ідеаліста.

— Брешеш, брешеш, брешеш! — аж задихався високий. — Це — моє надбання. Тобі ніколи не піднятися до тям самого поняття і д е я!

— Ти її просто вкрав у книзі книг — біблії. Біблійний Бог — Бог єдиний, Бог без обличчя й тіла, Бог — дух! Його бачити не можна. А ти, — хіхікав товстенький, — ти в той час, як творилася біблія, ти робив своїх богів із дерева й каменю!

— Що за нахабна брехня! — лютився ідеаліст. — Ті, що створили біблію, не ти! Ти тільки розгодована свиня, безбожник і розпусник! Спекулянт! О! Мало тобі? Ти дурисвіт! Ще нічого не дав ти людству, крім обмани. Ти, переплазовуючи з країни в країну, обплутав, мов павук павутиною, увесь світ своїм матеріалізмом. Ти — паразит! От, що ти... — одним духом випалив ідеаліст, що, однак, не цурався далеко неідеалістичного лексикону для переконливості.

Де й поділася ласкавенька підступна хитренькість товстого бороданя. Він почервонів, надувся й виплюнув:

— А ти — злодій. Покрав у мене все — і видасш за своє. Це я витворив войовничий націоналізм. А ти цю зброю вкрав і вимахуєш нею, краденою...

— Ах, ти ж... — витягнув із піхов русоволосий лицар-ідеаліст меча. — Ну, кажи, що я ще вкрав. Кажи швидше, бо зараз тебе не буде!

Розкішна борода у товстого барила затряслася, — він на два кроки відскочив... Проте, відказує, заплітаючись, не то від злості, не то від страху, язиком. — Ти ще вкрав мою ідею ви-

щости. Це я — гегемон, це я буду панувати над усім світом.

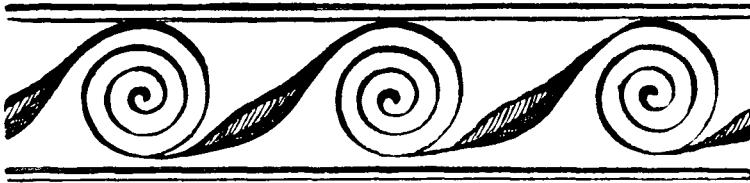
— Уб'ю гадюку! — заверещав і кинувся на нього гострий ідеаліст.

Але товстий, замість тікати, ще підсунувся до високого, прихилився. І улесливо запитав:

— Послухай, нащо тобі мене вбивати? Як хочеш — я маю золото...

— Ось тобі... — заніс перший крикливий мудрагель меч над бідолашним другим. — Пануватиме над світом не золото, а меч...

ТУЛА то, либонь, ніч. Либонь, ці дві тіні були витворами темряви, бо як тільки проблиснули перші проміння сонця, обидва крикливі мудрагелі враз зникли, отак, як були, один із занесеними над собою руками, а другий із занесеним мечем.

Всі, навіть Гая, позатикали пальцями вуха, коли мудрагелі наробили тут репету. І аж тепер почали полегшено зідхати та отрясатися.

— Ну й ну! — промовила Гая. — Це правда, що крикливі мудрагелі.

Зевс, аристократ з виховання й роду, не витримав:

— Ух, який несмак залишився від цих дурноляпів.

Європа нервово засовалася. Тільки даремно гається час. Ніхто, нічого не допоможе в її шуканнях.

— Рушаймо! — наказує вона.

— О, послухаймо ще, подивімося! — почав просити Раціо, який хоч і був раціоналіст, але дуже вподобав бабині Гаїні трюки.

— Не гаймось! — наглить Європа. — Ми так ніколи не виберемося з царства тіней... Час не стоїть, стартуй!

Коли тут Україна скричала:

— А он ще хтось!

Зевс тільки зиркнув і відразу відказав:

— Я їх знаю! Це — Дух і Матерія. Ну, в цих суперечок вистачить не на один день. Рушаймо...

Європа хотіла була щось сказати, але вдивилася на схід сонця і зачаровано зацімліла.

91

З СОНЦЯ просто до них по стежках ранкового проміння ідуть двоє. Одна постать — рум'яна, здорова жінка, а друга — стрункий, наче зітканий із рожево-золотистого мерехтіння, чоловік. Вони в одязі наготи, яка їм найкраще личить.

Уривки їх розмови долітають уже до слуху зачарованих на березі моря богів.

— ... хоч і як намагаються нас посварити ...
— це чоловік.

— ... але ми однаково не піддаємося, — це жінка.

— Що я без тебе? — питає Дух.

— А без тебе я? — так само питає Матерія.

— Хіба ми можемо одне без одного бути? — шелестить, мов прибіїв моря.

— А ні секунди! — дзюрчить відповідь. — Ми неподільні, ми вічні вдох!

— А кожне зокрема — вічне Ніщо!

Візія наближається — і розпливається повітрям, теплом, мірядами барв ранку на морі. На богів повіває подих вогкого моря і сонячного тепла.

ЄВРОПА і Зевс, Раціо й Україна дивляться одне на одного сторопіло. Вони чекали довготривалого диспуту, а тут — кількасекундне видовище.

Перша отямилася Гая. Вона побожно вклоняється на схід сонця.

— Вчіться, діти, й ви! Аж тепер я спізнала, хто вчив мене жити. Дякувати, хоч на старості довелося вклонитися! — каже вона.

— Свята твоя правда, матінко! — намагаючись розвіяти свою заціпенілість, проказала Європа. Вона озиралася на всіх, наче намагається усвідомити, де вона, і додає: — Ну, тепер рушаймо, самі собі раду даваймо . . . Раціо, старт!

— Нікуди я не їду! — насуплено бовкає Раціо, не обертаючись.

— А то чому? — скинулася тривожно Європа.

— Як то так? — суворо загукав Зевс.

— От тобі й маєш! — розгубилася Україна.

— Сміх і горе! Ще одна суперечність! — дивиться на ці стривожені лиця Гая. — Що це з тобою сталося?

— Хай Інтуїція їх везе, — захмарено відказує Раціо. — Я вже, видно, тут зайвий.

Європа себе не тямить від гніву. От, убоїще! Чого ж він досі мовчав? Ото таке змалку: щось змайструвати, — все в руках горить. А щоб блиснути думкою, того не чекай.

— Це аж допіру до тебе дійшло? — запитала вона напівзневажливо, напів з жалем.

— Я аналізував.

— То може вже закінчиш аналізувати та рушимо?

— Я сказав — не рушу.

Зевс побачив, що тут без дисципліни не обійдеться. Він суворо прикрикнув:

— Закони військового часу знаєш? Я наказую!

Глузлива усмішка прорізала тонкі уста Раціо.

— Пхе! Хто там твоїх наказів боїться? Недавно вчив тут, що право за силою, а тепер — „наказую”. Ось як потрясу тобою, татуню, то з тебе одне порохно посиплеться...

Старий батько хотів щось сказати, але горло йому здушив напад гніву. Аж Гая почала рятувати ситуацію.

— Не можна так до старших! — почала докоряти вона.

Раціо обернувся до них усіх і вперше побачили вони, що й технік має свої думки. Хто б міг сподіватися, що він отаке-о промовить:

— От ви в Зевса нізащо не випитасте, для чого ці війни. Він вам не скаже, — бо й сам не знає. Він не скаже, бо просто боїться признатися . . . бо тоді всі довідаються, що Зевс не є жадний бог.

Зевс люто і грізно заревів:

— Не бог?

— Не бог? — слідом за ним повторив страшний грім, а все небо поколола блискавиця.

Та цей раптовий грім, ані страхітлива блискавиця не зробили ніякого враження на Раціо. Він недбало, між іншим, кинув:

— Кинь, тату, піротехніку! — А тоді: — Якщо не можеш припинити безглузду війну, якої самі люди не хочуть, то який ти бог?

А голосно, так щоб перекричати грім, Раціо вигукнув:

— Війни точаться за інерцією, яка зовсім не хоче вже слухати старого.

І Зевс далі почув ще й не таке. Раціо безжально розповідав, що Зевс посилає неохочих до війни у бій силою свого авторитету, що загіпнотизовані люди мусять слухати . . .

— А якби знали, що це вже старе барахло, то ніхто й не пішов би, — докінчив він. — Людям ні за що воювати, я їм усе дав би . . . якби . . .

Раціо на цьому „якби” урвав і одночасно урвалися громові гуркоти. Наступила приголомшлива тиша. Зевс знесилено похилив голову на груди і ледве чутно пробелькотів:

— О-от, синок! Подякував!

Побачила Європа, що тут ради нема, що треба якось латати так нагло порване плетиво ситуації, треба якось умовити Раціо.

— І що це тебе вкусило, сину? Ти хіба не бачиш, що не час розводити в сім'ї чвари? Відкладімо це . . . Та рушаймо!

— Не хочу! У вас є Інтуїція! — не дивлячись ні на кого, відказує син.

— Ще ж Інтуїція маленька, а ти вже . . .

Еге, буде Раціо чекати, поки виросте та його зіпхне!

— Живіть собі, як знаєте, а я вже якось сам собі раду дам.

І з цими словами Раціо почав скидати з себе пілотське спорядження та вилазити із машини.

— От, діточки тепер повелися, — простогнав Зевс. — Своїм пихом!

А Раціо повернувся до України, взяв її за руку і сказав:

— Зоставайся зо мною, Україно! Створимо собі, що захочемо . . .

Заскочена Україна руки не віднімас, бо вона не тямить і не розуміє, чого саме від неї Раціо хоче. Невторопно озирається, мов за допомогою, але в очах у всіх бачить одне й те ж запитання.

Напружену мовчанку перериває Гая.

— А знаєте, діти, він правду каже.

Тепер очі всіх звернулися до Гаї. — Що це вона? . . Ну, ну!

— Нічого не розумію! — знизує плечима Зевс.

— Та ж ви самі, бабусенько, щойно гудили Раціо! — посміла заперечити Україна.

Але Гая знає, що каже. Що правда, — ніколи не гріх. Інтуїція виросте, — братові доведеться поділитися з нею своїми володіннями, своєю могутністю.

— Одного тільки ти, Раціо, не додумав, — застерегла вона. — У живому, як каже Україна, все мусить мати місце — і серце, і розум, і почуття. Поки живе життя, — все в ньому є: горе і радість, солодке й гірке. І тасмниця, і знання. Є ти, але є

й Інтуїція. Вона ще маленька, а ти помагай їй, будете вдвох. Не бійсь, це дівчина не зла . . .

— Не хочу з Інтуїцією, — затявся Раціо. — Як удвох, то тільки з нею.

Це, мовляв, з Україною. ,

Україна паленіс. Чи це він її сватає, чи що?

— Спасибі за честь! — відказує вона, повагом вклоняючись.

— Схаменись, юначе! — не тратить ще якоїсь надії уговкати впертість Раціо Гая.

А Європа теж ще надіється на синову великодушність, вона каже:

— Без тебе нам горе буде!

— Мені не клопіт, — от що почула у відповідь.

— Не бійся, Інтуїція добра дитина, тебе не може скривдити. А хочеш з Україною одружитися, — що ж, в час добрий!

Раціо трохи пом'якшав. Тільки трохи, бо він знає, що ото так завжди говорять, а як прийдеться до діла . . . Все ж він запитує:

— А де гарантія, що Інтуїція не зіпхне мене, як увійде в силу?

— Ви ж одної матері діти! — докоряє Європа, — І такі вороги одне одному?

„По своїй мірці міряє . . . думає, як зіпхнув мене . . .” — ображено бурмотить Зевс, але й він не сміливо докидає:

— Якщо Європа каже . . .

Та Європа вже щось надумала. Чого тут просити? Хоче — хай кидає!

— Знаєш що, Раціо? Я тебе силувати не буду. Нам справді без тебе круто прийдеться. Та може якось і обійдемося. Але ти?

— Я сам собі все створю. Хочеш зо мною, Україно? — вже котрий раз питає. — Створю тобі незалежну державу . . .

Україна мовчить.

— Де? В міжпланетному просторі? Чи полетите на Марс? — вкидає Європа.

Раціо мовчить.

— Та ж поки ще винайдеш ти машину, щоб дістатися до іншої планети . . . та ще й невідомо, чи прийме тебе інша планета . . . Ти ж там чужий. Може й дихати не зможеш . . .

Самонадійність Раціо глибоко дець у душі похитнулася. Справді, не так воно й просто — відірватися. І що ж, справді поклонитися, хоч вони всі від нього залежать?

— Мовчи та диш! — іронічно каже, бо ще не здається він.

— А то й є наше велике щастя! — підхопила Європа. — Біда тільки, що ми його не усвідомлюємо, поки воно в нас є . . .

Раціо довго мовчить і вже востаннє питає Україну:

— Хочеш зо мною, дівчино?

Зайшла тяжка, напружена павза. Це ж у цю хвилину має ця дівчина розрубати страшний вузол, що затягається дедалі нерозв'язніше. І може з того вийти світова катастрофа. Затаївши дихання, всі чекають відповіді. Падають тільки зрідка важкі тягарі запитань:

— Підеш за нього, Україно?

— Підеш із ним, Україно?

Дозго-довго мовчить вона, втопивши очі десь у простір, десь у найглибші таїни свої. То ж віками гніздилася й росла в ній непереможна воля до самостійного життя, і ці боги не хочуть про те чути, відмовляють їй права та волі. Вперше так близько вона до здійснення своєї віковичної мрії. І тільки похитнути ствердливо головою . . .

— Ні! — коротко відказала вона й ясно подивилася на гарного їй Раціо. — Що буде з Європою, — те буде й зо мною. Хіба ж я не її частина?

Мимоволі у всіх, навіть Раціо, вирвався віддих полегкості. Катастрофа минула! Європа подивилася повними щастя очима на Україну. Свою опору!

— О, дівчино моя, синьоока, милозора! — мало не кинулася цілувати її Гая.

— Ну, а ти? Залишаєшся тут? — подивилася Європа на трохи розгубленого Раціо. Він же такий був певний — і маєш . . .

— Нащо він мені тут здався? — замахала руками Гая. — Я його не приймаю! Одна половинка без другої?

Раціо дивиться-дивиться на всіх — і на Україну — та й усміхнувся, неначе крізь насуплени хмару проглянуло сонце. Рішучо почав застібувати на собі пілотське спорядження, а за ним і всі почали вигідніше вмощуватися та ладнатися до старту.

Зевс як сів, так і задрімав. Здається, вже він скоро стане нічим більше, як лагідним дідуньом, і наймилішим у світі буде йому зручний фотель.

Європа ж міцно стиснула уста, схрестила руки. Вона була схожа в цій кам'яній позі на піренейську богиню, що в ногах у неї копошиться людське життя. Кутиком ока перевіряє, чи тут Україна. Вона Європі тепер необхідна, її комплекс — зародок майбутнього співжиття народів, що має прорости з сьогоднішнього закутня, з хаосу суперечностей.

Опора ж, мудра дівчина, роззиралася цікаво на все кругом. Тепер, як школярка, а скільки ж сили духа проявила вона у ту страшну передкатастрофальну хвилину!

За шию її обняла дівчина Інтуїція, що об'явилася знову. Другою рукою обнімала вона ще й сердитого брата, Раціо.

Надивилася на рідню свою старенька Гая і, піднявши д'горі руки, благословила в путь. І ще довго дивиться услід літакові. Ось він ще був на землі, — тепер уже лише блискуча цяточка у небі.

Тоді Гая стріпнула рукавами, мов крильми, і обернулася на лебедицю. Навколо мрійлива синява, тиша і спокій. Теплий подих з моря приносить фіялкові тіні, вони згущаються до цілковитої пітьми.

ЕПЛОГ

І АЖ тоді із п'їтьми виступила срібна пляма. Загорнута в мерехтливї срібнї серпанки, виходить із мороків Спїльнота. Вона так закутана, що й лиця її не видно.

— Наче менї здалося? Хтось мене увесь час тут кликав . . . — мелодїйно промовила вона.

Їй вїдповїла лебедиця, сплескуючи по водї крильми:

— Тужать за тобою люди! Чому не озиваєшся?

— Я спала. Менї нїчого робити, поки не впорається Зевс із Раціо, — позїхнула Спїльнота.

— То поспїшай! — принаглила лебедиця. — Бо технїк Раціо накоїть такого дива, що потїм не вїджалуємо. Він під Зевсовою орудою може зруйнувати за годину те, над чим трудилися ми тисячолїттями.

Спільнота подумала, ще перепитала:

— А може Раціо без мене впорасться? Нема, кажуть, такого, чого б він не зміг.

— Пожаль, Боже! — неспокійно закружляла лебедиця по озеру. — Яке воно все вбоге, сухе, мертво, яке однобоке, — все те, що вийшло з рук Раціо. Ох-хо-хо! Ще багато треба до того Раціо, та багато...

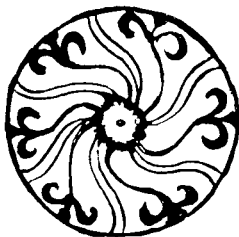
Спільнота вже намірилася йти, та ще назад вернулася.

— Здається мені, сама Європа кликала. Чи то видалося?

— Ні, ні, не видалося! Іди туди, ген-ген туди!

Куди — це вже було видно. В мороках ночі виразно вимальовувалися обриси континенту Європи.

І Спільнота величавою ходою рушила в тому напрямку.

П о д я к а

Твір цей друкується за частковою матеріальною допомогою:

— організованої української громади м. Едмонтону (Канада), що склала на це видання пожертву 213 доларів;

— організованої української громади м. Міннеаполісу (США), що склала передплату на цю книжку, а саме:

— п. О. Костюк, о. А. Кість, о. М. Антохій, п.п. В. Єрмоленко, Н. Булавицька, О. Прядка, М. Каркоць, В. Доманицький, А. Романенко, В. Лукасевич, Л. Вікул, І. Сингаївський, М. Процай, Л. Люта-Лютенко — по 10 доларів; п.п. А. Дорош, В. Колісниченко, О. Филипович, М. Шаповал — по 5 доларів; п.п. М. Лисий, Д. Янківський — по 3 долари; п.п. О. Вдовиченко, Костецький, В. Романовський — по 1 доларові;

— поодиноких прихильників і читачів, що прислали на це видання пожертву, а саме:

— п.п. Петро і Стефанія Пауш — 200 доларів;

— п.п. М. Смаль, д-р М. Косенко, — по 6 доларів; п. П. Сокіл — 2 дол.; о. М. Лящук, о. М. Литваківський, п.п. П. Павлович, А. Івахнюк, Т. Міллер, В. Ривак, Т. Сух, С. Федорівський, К. Марущак, А. Кисломед, О. Біганська, В. Урбан, А. Енгель, О. Вараник, В. Коваль, Р. Штокалко, В. Кива, Д. Білак, Д. Пономаренко, О. Заяць, М. Гординська, Ю. Подоляк, С. Сенік — по 1 доларові.

Всім фундаторам цієї книжки складаю сердечну подяку за моральну й матеріальну підтримку.

А в т о р к а

ЦІЄЇ Ж АВТОРКИ:

Куркульська вілія — оповідання
Діти Чумацького шляху — роман у 4-ох томах
Мана — повість
Велике Цабе — повість
Багато неба — збірка нарисів
Хрещатий Яр — роман-хроніка

Відгуки читачів і замовлення слати на адресу:

Box 32, Stuyvesant Station
New York 9, N. Y., U. S. A.

